

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Monikos Ubavičiūtės,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Baudžiamoji atsakomybė už nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimą
socialinio tinklo asmeninėje paskyroje
Criminal Liability for expressing an inciting opinion
in a personal account on a social network**

Vadovas: lekt. Darius Prapiestis
Recenzentas: prof. dr. Aurelijus Gutauskas

Vilnius
2022

ANOTACIJA

Darbe yra atkreipiamas dėmesys, jog socialiniuose tinkluose nesantaiką kurstanti nuomonė pasižymi latentiskumu. Siekiant identifikuoti latentiskumo problemas bei atskleisti ribą tarp nesantaiką kurstančios nuomonės ir saviraiškos laisvės yra analizuojama šios nusikalstamos veikos sudėtis. Sudėties analizės metu yra išskiriami tam tikri egzistuojantys probleminiai aspektai, pavyzdžiui, pagal lytinės tapatybės požymį apibrėžtos grupės priskyrimas grupei apibrėžtai pagal lytį sąlygoja tai, kad yra ginami tik transeksualūs, bet ne translyčiai asmenys. Be kita ko, yra apžvelgiama žurnalistų etikos inspektoriaus ir policijos virtualaus patrulio vykdoma prevencija socialiniuose tinkluose ir šios prevencijos efektyvumas užkardant tolimesnius netinkamai naudojamos saviraiškos laisvės teisės pažeidimus.

Pagrindiniai žodžiai: neapykantos kalba, socialiniai tinklai, saviraiškos laisvė, žurnalistų etikos inspektorius, virtualus policijos patrulis

ANNOTATION

The paper points out that inciting opinions on social media are latent. In order to identify the problems of latency and to reveal the boundary between hate speech freedom of expression, the composition of this offence is analyzed. The analysis of the composition identifies certain existing problematic aspects, for example, the classification of the group defined by gender identity as a group defined by sex results in the protection of only transsexual but not transgender people are protected. Among other things, the prevention of social media by Inspector of Journalists' Ethics and the police virtual patrol and the effectiveness of this prevention in preventing further infringements of the right to freedom of expression when used inappropriately is reviewed.

Main words: hate speech, social media, freedom of expression, Inspector of Journalistic ethics, virtual police patrol

TURINYS

ĮVADAS	2
1. NESANTAİKĄ KURSTANČIOS NUOMONĖS REIŠKIMO SOCIALINIO TINKLO ASMENINĖJE PASKYROJE NUSIKALSTAMOS VEIKOS SUDĖTIS	6
1.1. Neapykantos kalbos sudėtis	10
1.1.1. Neapykantos kalbos objektas	10
1.1.2. Neapykantos kalbos socialinio tinklo asmeninėje paskyroje objektyvieji požymiai	20
1.1.2.1. Neapykantos kalba kaip pavojinga veika	20
1.1.2.2. Neapykantos kalbos padarymo būdas.....	26
1.1.3. Neapykantos kalbos subjektas	30
1.1.4. Neapykantos kalbos subjektyvioji pusė	34
1.1.4.1. Kaltė neapykantos kalboje.....	35
1.1.4.2. Neapykantos kalbos tikslas ir motyvas.....	36
1.2. Genocido, karo nusikaltimų, nusikaltimų žmoniškumui neigimo, pritarimo ir sumenkinimo sudėtis	39
1.2.1. Baudžiamojo įstatymo saugomas objektas	40
1.2.2. Genocido, karo nusikaltimų, nusikaltimų žmoniškumui pritarimo, neigimo, šiurkštaus menkinimo objektyvieji požymiai	41
1.2.2.1. Pavojinga veika.....	41
1.2.2.2. Nusikalstamos veikos padarymo būdas	44
2. Tam tikrų subjektų, turinčių įgaliojimus vertinti ar išreikšti nuomonę socialinio tinklo asmeninėje paskyroje kursto nesantaiką problematika	46
2.1. Žurnalistų etikos inspektoriaus kompetencija ir efektyvumas vykdant prevenciją nesantaiką kurstančios nuomonės apimtyje	46
2.2. Policijos virtualaus patrulio efektyvumas vykdant prevenciją nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimo apimtyje	49
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	51
Naudotų šaltinių sąrašas.....	54
SANTRAUKA	67
SUMMARY	68

IVADAS

Temos aktualumas. Internetinė erdvė XXI a. yra neatsiejama žmonių kasdienio gyvenimo sudėtinė dalis. Interneto platformos, įskaitant socialinius tinklus, atvėrė kelią ypatingai greitai informacijos sklaidai elektroninėje erdvėje (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2017, p. 23). Kartu tai reiškia, jog internetinės erdvės vartotojų pasiekiamumas paskleistos informacijos atžvilgiu yra itin spartesnis lyginant su kitais informacijos sklaidos būdais. Nesantaiką kurstančios nuomonės socialiniuose tinkluose skleidimo atveju didesnis pavojus kyla pažeidžiamoms asmenų grupėms. Atsižvelgiant į galimų kilti padarinių dėl informacijos sklaidos elektronine erdve mastą, ne tik pažeidžiamos pamatinės žmogaus teisės, bet nuo tokios veikos nukentėjusios aukos, prieš kurias nukreiptas būtent toks elgesys, gali patirti didesnę ir psichologinę žalą. Neapykantos kurstymo apraiškos interneto platformose neliko nepastebėtos ir Europos Tarybos, kurios iniciatyva 2003 m. sausio 28 d. žymi neapykantos kurstymo elektroninėje erdvėje kriminalizavimo pradžią, ją priskiriant ir elektroniniams nusikaltimams (Konvencijos dėl elektroninių nusikaltimų..., 2003) (*toliau – Papildomas protokolas*). Baudžiamosios atsakomybės už neapykantą kurstančios nuomonės skleidimą, įskaitant jos skleidimą interneto platformose, teisinis reguliavimas buvo plėtojamas ir toliau - 2008 m. lapkričio 28 d. Europos Sąjungos taryba priėmė pamatinį sprendimą dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis (*toliau – Pamatinis sprendimas*). Lietuvos Respublikos įstatymų leidžiamoji valdžia ratifikavo Papildomą protokolą bei įgyvendino Pamatinį sprendimą Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (*toliau – BK*). Vis dėlto, vertinti ar tuo metu parinktos tinkamos teisinės priemonės nesantaiką kurstančios nuomonės elektroninėje erdvėje prevencijai yra itin sudėtinga, nes neapykantos kurstymo nusikalstama veika pasižymi latentišku. Tai reiškia, kad jie dažnai yra „nematomi“ ir tarp užfiksuotų atvejų bei realios padėties egzistuoja tam tikra pilkoji zona (Kur yra riba tarp saviraiškos..., 2019). Pastebėtina, kad Informatikos ir ryšių departamento teikiamuose nusikalstamumo statistinių duomenų rinkiniuose neapykantos kurstymo interneto platformose nusikalstamumas nėra išskiriamas atskirai. Tai dar labiau didina pilkąją zoną, o be to, pasunkina galimybę suvokti kylančios baudžiamosios atsakomybės už tokių veikų padarymo realumą ir mastą. Vis dėlto, atsižvelgiant į teismų praktikos skurdumą šiuo klausimu, akivaizdu, kad baudžiamoji

atsakomybė už nesantaikos kurstančios nuomonės sklaidą elektroninėje erdvėje yra labiau išimtis nei taisyklė.

Baudžiamojo persekiojimo efektyvumo neveiksmingumą dėl nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimo socialiniuose tinkluose Lietuvos Respublikoje puikiai iliustravo 2020 m. sausio 14 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (*toliau – EŽTT*) priimtas sprendimas byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*. Vykstant nesantaikos kurstymo veiklos reguliavimo reformai valstybėje, t. y. siekiant išspręsti latentškumo problemas buvo įgyvendinamas projektas „*atsako į neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas Lietuvoje stiprinimas*“, o EŽTT priimtas sprendimas buvo dar vienas veiksnys, įpareigojantis valstybę imtis aktyvių veiksmų išgyvendinant veiksmingų teisių gynybos priemonių ir tyrimo nebuvimo.

Akivaizdu, kad nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimo socialiniuose tinkluose tinkamas kvalifikavimas ir nubaudimas keistų nukentėjusiųjų asmenų požiūrį į teisėsaugos institucijas – būtų didinamas pasitikėjimas jomis. O kartu būtų vykdoma bendroji prevencija - pašalintos visuomenėje vyraujančios prielaidos ir įtvirtintos naujos, o konkrečiai, jog nuomonės reiškimas socialiniuose tinkluose gali peržengti saviraiškos laisvės ribas ir tapti nesantaiką kurstančia nuomone, už kurią taikoma baudžiamoji atsakomybė. Būtent vidaus teisėje per pastaruosius kelerius metus vykstant aktyviems pokyčiams, siekiant užtikrinti efektyvų teisinio reguliavimo įgyvendinimą neapykantos kurstymo apimtyje, yra aktualu įvertinti ar šiuos tikslus valstybė pasiekė. Ypač remiantis šių dienų aktualijomis Rytų Europoje, t. y. Rusijos Federacijos vykdoma karinė invazija į Ukrainos teritoriją, dėl kurios kyla padidinta rizika nesantaiką kurstančių nuomonių pasireiškimams socialiniuose tinkluose.

Darbo tikslas. Įvertinus reglamentavimo trūkumus, sąlygojančius veikos latentškumą, pateikti pasiūlymus, padėsiančius kovoti su nesantaiką kurstančios kalbos latentškumu.

Darbo uždaviniai:

- 1) atskleisti nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimo elektroninėje erdvėje kriminalizavimo prielaidas;
- 2) išnagrinėti nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimo socialinio tinklo asmeninėje paskyroje nusikalstamos veikos sudėtį bei atskleisti probleminius aspektus;
- 3) įvertinti ar galimas viešumo požymio inkriminavimas, kai nesantaiką kurstanti nuomonė yra paskleista apibrėžtam ratui skaitytojų ar klausytojų;

- 4) įvertinti ar galima taikyti baudžiamąją atsakomybę socialinio tinklo vartotojams, kurie didina nesantaiką kurstančios nuomonės pasiekiamumą;
- 5) išnagrinėti socialinio tinklo administratoriams taikomus įpareigojimus ir kylančias atsakomybes;
- 6) atskleisti ribą tarp saviraiškos laisvės ir nesantaikos kurstymo;
- 7) išanalizuoti ir įvertinti žurnalistų etikos inspektoriaus ir virtualaus policijos patrulio vykdomos nusikalstamos veikos prevencijos efektyvumą;
- 8) įvertinti administracinės atsakomybės taikymo tikslingumą.

Objektas. Darbe atskleidžiamas baudžiamosios atsakomybės taikymas už nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimą socialinio tinklo asmeninėje paskyroje. Analizuojama: (i) ar socialinio tinklo asmeninė paskyra atitinka viešos vietos sampratą; (ii) socialinio tinklo administratoriaus įpareigojimai, žurnalistų etikos inspektoriaus kompetencija įgyvendinat nusikalstamos veikos prevenciją; (iii) žurnalistų etikos inspektoriaus ir policijos virtualaus patrulio vykdomo monitoringo (ne)efektyvumas vykdant nusikalstamos veikos prevenciją. Didžiausias dėmesys ir siekis yra skiriamas egzistuojančio didelio latentiškumo šios nusikalstamos veikos atžvilgiu mažėjimui, iš kurio išplaukia kitas probleminis klausimas, susijęs su baudžiamosios atsakomybės kilimo realumu: aiškios takoskyros tarp nesantaiką kurstančios nuomonės ir saviraiškos laisvės nebuvimas.

Tyrimo metodai. Tyrimo metu bus naudojami šie metodai:

- 1) lingvistinis metodas bus naudojamas analizuojant ribą tarp nesantaikos kurstančios nuomonės ir saviraiškos laisvės, taip pat analizuojant neapykantos kalbos viešumo požymį;
- 2) sisteminio metodo pagalba analizuojant Lietuvos teismų ir EŽTT praktiką, įvairias rekomendacijas, apžvalgas bus siekiama atskleisti nesantaikos kurstymo socialiniuose tinkluose kaip nusikalstamos veikos požymių visumą bei šios nusikalstamos veikos prevenciją įgyvendinančių subjektų efektyvumą;
- 3) lyginamasis metodas taikomas, siekiant palyginti neapykantos kurstymo sampratą Lietuvos ir kitų Europos Sąjungos valstybių narių teisinėje sistemoje;
- 4) loginio metodo pagalba bus aiškinamas nesantaikos nuomonės reiškinio socialinio tinklo asmeninėje paskyroje samprata ir turinys. Taip pat šiuo metodu bus vadovaujama atsakant į temos probleminius klausimus bei rengiant apibendrinimą.

Darbo originalumas ir naujumas. Šios temos originalumas pasižymi tuo, kad nėra pakankamai teisinės doktrinos Lietuvoje, kuri analizuotų nesantaikos kurstymą socialiniuose tinkluose bei šios nusikalstamos veikos prevencijos efektyvumą. Nesantaikos kurstymo požymiai bendrąja prasme yra analizuojami projekto „*atsako į neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas Lietuvoje stiprinimas*“ finansuojamo pagal Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietybės programos metu parengtuose tyrimuose, rekomendacijose ir analizėse. Tačiau neapykantos kurstymo socialinėje erdvėje analizė ir su šia veika susijusios teisinės problemos projekto metu buvo labiau antraeilis nagrinėjimo dalykas. 2021 m. Klaudija Kačerginaitė sąlyginai panašią temą analizavo savo magistro baigiamajame darbe. Vis dėlto, K. Kačerginaitės darbo analizė apima teismų praktikos analizę: Lietuvos ir užsienio teismų išskiriamus nesantaikos kurstymo požymius, veikos neskaidant padarytos elektroninėje erdvėje ir neelektroninėje erdvėje. Temos naujumas pasireiškia tuo, kad visai neseniai praplėstas subjektų ratas, vykdančias nesantaikos kurstymo prevenciją, t. y. policijos virtualus patrulis, šia tema nėra dar išvystyta teisinė doktrina. Mokslinių tyrimų trūksta arba jų nėra ir analizuojant tam tikrus probleminius klausimus, susijusius su nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimu socialinio tinklo asmeninėje paskyroje, kurie bus tiriami šiame darbe, todėl šie analizuojami aspektai kartu pasireiškė ir darbo naujumu, pvz., ar asmuo socialiniame tinkle išreiškęs palaikymą nesantaiką kurstančiai nuomonei ant įrašo paspaudęs „*patinka*“ ar pasidalinęs įrašu tampa nusikalstamos veikos bendrininku; ar baudžiamoji atsakomybė socialinio tinklo administratoriui taikoma solidariai ir pan.

Svarbiausi šaltiniai. Vertinant nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimą socialinio tinklo asmeninėje paskyroje kaip nusikalstamos veikos sudėtį bus nagrinėjamos įgyvendinant projektą „*atsako į neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas Lietuvoje stiprinimas*“ parengtos analizės, rekomendacijos, Generalinio prokuroro parengtos „*ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos*“ bei įvairios Europos Sąjungos bei tarptautinių organizacijų rekomendacijos ir vadovai, įskaitant ir EŽTT praktiką. Be minėtų šaltinių, taip pat bus remiamasi užsienio autoriais kaip Alexander Brown, Tobias Reinbacher, Iris Nguyen Duy ir kt.

1. NESANTAIKĄ KURSTANČIOS NUOMONĖS REIŠKIMO SOCIALINIO TINKLO ASMENINĖJE PASKYROJE NUSIKALSTAMOS VEIKOS SUDĖTIS

Įvairiais istoriniais periodais galima pastebėti, jog iš nestabdomų nesantaikos kurstymo apraiškų, žodinių išpuolių, gali kilti skaudžios pasekmės. Jungtinių Amerikos Valstijų Harvardo universiteto profesorius, žymaus psichologo Gordon Willard Allport išankstinių nuostatų teorija (skalė) atskleidžia, jog netolerancijos apraiškos gali peraugti į kraštutinę jų formą – žmonių naikinimą ir genocidą (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2013, p. 19). Skalė susideda iš penkių pakopų: (i) pirmoji pakopa yra žodiniai išpuoliai, kai naudojant neigiamus stereotipus yra pajuokiamos mažumos (žeminanti kalba) arba apie šias mažumas yra išreiškiamos nesantaiką kurstančios nuomonės (The causes of Human Rights..., 2008). Šie žodiniai išpuoliai yra paremti išankstiniu nusistatymu, neapykanta (nesantaika) ir (ar) šališkomis nuostatomis, nulemti išankstinių nuostatų, neteisingos informacijos, nepagrįstų faktais; (ii) antroji pakopa yra vengimas – mažumos yra šalinamasi, kuriama jai priešiška aplinka, o tai lemia mažumos išskyrimą iš visumos ir jos izoliacijos pradžia; (iii) trečioji pakopa yra diskriminacija – aktyvūs veiksmai, kuriais siekiama sukliudyti mažumai pasinaudoti lygiomis teisėmis įvairiose srityse; (iv) ketvirtoji pakopa – fiziniai išpuoliai, kuriais niokojama mažumos nuosavybė ar daroma žala jų sveikatai ar gyvybei; (v) penktoji pakopa yra išnaikinimas, kai siekiama šią mažumą sunaikinti ir išnaikinti (*ibid*). Šiame rašto darbe detalčiai bus analizuojama būtent pirmoji pakopa – žodiniai išpuoliai.

Pastebėtina, jog Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija (*toliau – ESBO*) Žmogaus teisių ir demokratinių institucijų biuras laikosi nuomonės, kad neapykantos kurstymas nepatenka į neapykantos nusikaltimų sritį, bet taip pat teigia, kad kurstymas fiziškai smurtauti ar susidoroti su žmonėmis dėl jų priklausomybės tam tikroms grupėms yra neapykantos nusikaltimas (OSCE ODIHR, 2009 cituota Murauskienė, 2019, p. 7). Minėtas biuras nurodo, jog neapykantos nusikaltimas susideda iš dviejų pagrindinių elementų: (i) teisei priešingos veikos ir (ii) neapykantos motyvo (*ibid, p. 7*). Tai reiškia, kad neapykantos kurstymą be neapykantos motyvo sudaro tik kalbos elementas, kuris pats savaime nėra nusikalstamas, todėl tokio pobūdžio incidentai nėra pripažįstami neapykantos nusikaltimais (*ibid, p. 7*). Su tokia biuro pozicija sutinka ir Dovilė Murauskienė pabrėždama

neapykantos kalbos ir neapykantos nusikaltimo veikų pobūdžio, pavojingumo ir įrodinėjimo ypatumo skirtumus (Murauskienė, 2019, p. 7).

Sutiktina, kad nesant neapykantos motyvo išreikštoje nuomonėje nesantaikos kurstymą sudaro tik kalbos elementas, kuris nėra nusikalstamas, tačiau tokiais atvejais netaikoma ir pati baudžiamoji atsakomybė. Dėl šios priežasties nesutiktina, kad neapykantos nusikaltimas ir neapykantos kurstymas yra visiškai dvi skirtingos nusikalstamos veikų kategorijos. Atsižvelgiant į aukščiau pateiktą pavyzdį, kai kalbinėmis priemonėmis gali būti „iššauktas“ neapykantos nusikaltimas, šiame rašto darbe yra laikomasi nuomonės, jog neapykantos kurstymas kaip veika yra su neapykantos nusikaltimais susijusi nusikalstama veika. Tokia klasifikacija argumentuojama remiantis Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2017/541 dėl kovos su terorizmu, pakeičiančios Tarybos pamatinį sprendimą 2002/475/TVR ir iš dalies keičiančios Tarybos sprendimą 2005/671/TVR nuostatomis.

Akivaizdu, kad neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kurstymas nėra tapačios veikos - neapykantos kurstymas savo pavojingumu yra mažiau pavojinga veika. Vis dėlto tiek nesantaiką kurstanti nuomonė, tiek neapykantos nusikaltimai yra nukreipti į tam tikrais bruožais išsiskiriančias žmonių grupes. Nors neapykantos kurstymo atvejais ne visada yra siekiama sukurstyti jos klausytojus daryti neapykantos nusikaltimus, tačiau kaip teisingai pažymėjo EŽTT teisėjas Egidijus Kūris, jog kartais pakanka vienos frazės, kuri papuolusi į netinkamą dirvą gali sukelti didelį atoveiksmį (Neapykantos kalba. Kokios turi būti..., 2021). Atsižvelgiant į informacijos sklaidos spartą ir jos išliekamumą elektroninėje erdvėje dėl nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimo socialiniuose tinkluose nukentėjusieji gali patirti didesnius nepatogumus, o kartu šios nusikalstamos veikos sukeltą psichologinę žalą jausti ilgesnį laiko tarpą nei tais atvejais, kai veika padaryta realiai žodžius išsakant fizinėje erdvėje, o ne virtualiai.

Imperatyviai įstatyme nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimo socialinio tinklo asmeninėje paskyroje veika nėra išskirta kaip nusikalstama. Neapykantą kurstanti kalba (*angl. hate speech*) Lietuvos teisinėje sistemoje apibrėžiama kaip viešas skleidimas (žodžiu, raštu ar kita forma) informacijos (idėjų, nuomonių, žinomai neteisingų faktų), kuria tyčiojamosi, niekinama, skatinama neapykanta, kurstoma diskriminuoti, smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimo ar pažiūrų (Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų..., 2020). Vertinant sąvokoje išskirtus

požymius ši veika atitinka BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalį. Generalinio prokuroro „*ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinių rekomendacijų*“ (toliau – *Generalinio prokuroro rekomendacijos*) 16.4 punkte yra nurodyta, kad neapykantos kalbą apima ir BK 170² straipsnis. Vis dėlto BK 170² straipsnio dispozicijoje aprašyta veika nepatenka į Generalinio prokuroro rekomendacijose išskirtą nesantaiką kurstančios kalbos apibrėžimą. Genocido, karo nusikaltimų, nusikaltimų žmoniškumui neigimas, toleravimas ir sumenkinimas yra laikomas viena iš neapykantos kurstymo rūšių (Murauskienė, 2019, p. 30). Remiantis Pamatinio sprendimo 1 straipsniu nekyla abejonių, jog genocido, karo nusikaltimų, nusikaltimų žmoniškumui neigimas, toleravimas, sumenkinimas taip pat yra neapykantos kalba, nukreipta į tautines mažumas (Framework Decision on combating certain..., 2008). Atsižvelgiant į Generalinio prokuroro rekomendacijose pateiktą neapykantos kalbos definiciją, šiame rašto darbe bus laikomasi pozicijos, jog nesantaiką kurstanti nuomonė socialiniuose tinkluose gali pasireikšti arba neapykantos kalba (BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalys), arba aptartų nusikaltimų neigimu, toleravimu ar sumenkinimu (BK 170² straipsnis). Be kita ko, taip pat paminėtina ir tai, jog nesantaiką kurstančios nuomonės sudėtis nebus analizuojama plačiąja apimtimi, t. y. visi šios veikos pasireiškimo atvejai, o konkrečiai tik šios veikos pasireiškimas socialiniuose tinkluose.

Kaip jau įvade minėta, nesantaikos kurstymas pasižymi itin dideliu latentiskumu. Tai lemia keletas priežasčių : (i) nukentėjusiųjų požiūris – informacijos stoka dėl pažeistų teisių gynimo priemonių ir tyrimo eigos; nepasitikėjimas teisėsaugos institucijomis; (ii) teisėsaugos institucijų apatiškumas ir pasirengimo trūkumas – vykdoma antrinė viktimizacija; išsireiškimai dažnu atveju vertinami kaip nesiekiantis tokio pavojingumo laipsnio, kad už juos kiltų baudžiamoji atsakomybė; gebėjimo atskirti savo asmenines pažiūras ir profesines pareigas vertinant nuomonės turinį stoka ir pan. Lietuvos Respublika yra prisiėmusi įvairių tarptautinių įsipareigojimų kovos su diskriminacija, rasizmu ir ksenofobija formas ir priemones, užtikrinančias baudžiamumą už nesantaiką kurstančios nuomonės, nukreiptos prieš tam tikrą asmenų grupę, reiškimą (Labanauskas, 2019, p. 11-12). Remiantis informatikos ir ryšių departamento BK 170 ir 170² straipsnių nusikalstamumo duomenų rinkiniais tik 6,63 % iš visų užregistruotų nesantaikos kurstymo atvejų yra atliekamas išsamus ikiteisminis tyrimas ir byla perduodama į teismą surašius kaltinamąjį aktą (BK 170² straipsnio nusikalstamumo duomenų..., 2022; BK 170 straipsnio nusikalstamumo

duomenų...., 2022). Išnagrinėjus teismų praktiką BK 170 ir 170² straipsnių apimtyje *inforex* sistemos duomenimis nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimas, konkrečiai socialinio tinklo asmeninėje paskyroje, buvo nagrinėjamos baudžiamosios bylos dalyku tik 14-oje bylų, kas sudaro 13 % iš visų teismui perduotų bylų surašius kaltinamąjį aktą. Į šias statistikas nėra įtrauktos bylos, kurios buvo nagrinėjamos supaprastina proceso tvarka, nes šia proceso tvarka įprastai nekyla klausimų dėl nusikalstamos veikos subjektyviosios pusės, priešingai nei nagrinėjant bylą iš esmės. Šis nusikalstamos veikos sudėties elementas dažniausiai tampa pagrindine sąlyga priimant išteisinamąjį nuosprendį, t. y. neįrodžius kaltinamojo veikoje subjektyviosios pusės. Dar daugiau, informatikos ir ryšių departamento renkamoje bei pateikiamoje statistikoje neatsispindi ir asmenų pranešimai / pareiškimai apie nesantaikos kurstymo atvejus socialiniuose tinkluose taip pat ir baudžiamąjo persekiojimo institucijų atsisakymai pradėti ikiteisminį tyrimą. Vis dėlto, nevyriausybinų organizacijų turimi duomenys rodo, kad reali padėtis nuo oficialiosios statistikos skiriasi (Labanauskas, 2019, p. 13). Lietuvoje kasdien užfiksuojama daugiau kaip 3000 nesantaikos kalbos pavyzdžių, o dauguma jų – socialiniuose tinkluose (Nesantaikos kalba – pavojus kiekvienam, 2019). Statistika rodo, jog neapykanta šalyje palapsniui mažėja, tačiau žmogaus teisių organizacijos ir ekspertai atkreipia dėmesį, jog dažni atvejai, kai pažeidimai vertinami ignoruojant neapykantos motyvą ir, pavyzdžiui, jie kvalifikuojami kaip viešosios tvarkos pažeidimai arba tiriami itin vangiai, kas lemia, jog byla teisminės bylos stadijos taip ir nepasiekia (Šėmytė, 2019). Būtent dėl šių priežasčių yra itin svarbu tinkamai išanalizuoti nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimo socialinio tinklo asmeninėje paskyroje sudėtį bei kartu aptarti tam tikrus probleminius aspektus, trukdančius teisėsaugos pareigūnams šią veiką tinkamai kvalifikuoti.

1.1. Neapykantos kalbos sudėtis

Kaip jau minėta, nesantaiką kurstanti nuomonė susideda iš dviejų nusikalstamų veikų, kuri gali pasireikšti neapykantos kalba (*hate speech*), t. y. BK 170 straipsnio 2 ar 3 dalyje numatytų nusikalstamų veikų padarymu, arba genocido, karo nusikaltimų ar nusikaltimų žmoniškumui neigimu, toleravimu ar sumenkinimu, t. y. BK 170² straipsnio 1 dalyje numatytų nusikalstamų veikų padarymu.

Neapykantos kalba Lietuvos teisinėje sistemoje apibrėžiama kaip viešas skleidimas (žodžiu, raštu ar kita forma) informacijos (idėjų, nuomonių, žinomai neteisingų faktų), kuria tyčiojamosi, niekinama, skatinama neapykanta, kurstoma diskriminuoti, smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimo ar pažiūrų (Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų..., 2020).

1.1.1. Neapykantos kalbos objektas

Baudžiamoji atsakomybė už nesantaiką kurstančią kalbą yra įtvirtinta BK XXV skyriaus „*Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei*“ 170 straipsnio 2 ir 3 dalyse. Tai reiškia, jog BK XXV skyriaus rūšinis objektas yra lygiateisiškumas ir sąžinės laisvė. Lygiateisiškumas yra vienas pagrindinių žmogaus teisių principų (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2013, p. 10). Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas pažymėjo, kad konstitucinis visų asmenų lygybės įstatymui principas būtų pažeistas, jeigu tam tikra grupė asmenų, kuriems yra skiriama teisės norma, palyginti su kitais tos pačios normos adresatais, būtų kitaip traktuojama, nors tarp tų grupių nėra tokio pobūdžio ir tokio dydžio skirtumų, kad toks nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas (Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės..., 2010). Sąžinės laisvė yra kildinama iš humanizmo, tolerantiškumo ir pasaulėžiūros principų (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2013, p. 10). Sąžinės laisvė taip pat yra neatsiejama nuo konstitucinio asmenų lygybės principo. Dėl minties, tikėjimo ir sąžinės laisvės Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas yra konstatavęs, jog šios laisvės demokratinėse teisinėse valstybėse pripažįstamos

pagal turinį kaip platesnės žmogaus laisvės turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti konkretnė išraiška (Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo..., 2000). Visa tai reiškia, jog teisės aktais įtvirtinta šių nusikaltimų objekto apsauga leidžia asmeniui priklausyti tam tikrai mažumai arba kitai pažeidžiamai visuomenės grupei ir veikti visuomenėje nebijant iš to galimai kylančių neigiamų pasekmių (Murauskienė, 2019, p. 27). Papildomi objektai BK XXV skyriaus nusikaltimams taip pat gali būti visuomenės saugumas, žmogaus gyvybė, sveikata ar orumas (*ibid*, p. 27).

Konkrečiai neapykantos kalbos, įskaitant ir išreikštos socialiniuose tinkluose, nusikaltimo objektas, yra žmonių grupių, susidariusių lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu, taip pat tokioms grupėms priklausančių individų teisės ir laisvės, jų saugumas ir lygiateisiškumas su kitais žmonėmis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų..., 2014). 2017 m. gegužės 4 d. BK pakeitimo įstatymu į nuo neapykantos kalbos saugomų pažeidžiamų grupių sąrašą įtraukti amžiaus ir neįgalumo kriterijai (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 169..., 2017). Dar daugiau, 2021 m. birželio 9 d. Europos Komisija priėmė sprendimą dėl Europos Sąjungos teisės pažeidimo procedūros Nr. INFR(2021)2069 pradėjimo dėl Pamatinio sprendimo netinkamo perkėlimo ir įgyvendinimo Lietuvos nacionalinėje teisėje, o konkrečiai, jog nekriminalizuota neapykantos retorika dėl etninės kilmės ir odos spalvos (Europos komisijos 2021 m. birželio 9 d. sprendimas..., 2021). Šio Europos Komisijos oficialaus pranešimo pagrindu Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija kartu su Lietuvos Respublikos Vyriausybe parengė ir pateikė Lietuvos Respublikos Seimui svarstyti Baudžiamojo kodekso atitinkamų straipsnių pakeitimo įstatymo projektą (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 60..., 2021), kuriuo buvo siekiama priskirti grupes, išsiskiriančias odos spalva arba etnine kilme, prie labiau saugomų grupių nuo neapykantos kalbos. 2022 m. balandžio 13 d. užregistruotas kitas projekto variantas, kurį Lietuvos Respublikos Seimas turėtų priimti 2022 m. balandžio 28 d. Priimtas įstatymo projektas, kuriuo siekiama kriminalizuoti neapykantos kalbą dėl etninės kilmės ir odos spalvos, turėtų tapti BK sudėtine dalimi dar šiais metais, atsižvelgiant, jog yra pradėta teisės pažeidimo procedūra. Taigi, įsigaliojus BK pakeitimo įstatymui neapykantos kalbos nusikaltimo objektas bus žmonių grupių, susidariusių amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, odos spalvos, tautybės, kalbos, kilmės, etninės kilmės, socialinės padėties, tikėjimo,

įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu, taip pat tokioms grupėms priklausančių individų teisės ir laisvės, jų saugumas ir lygiateisiškumas su kitais žmonėmis.

Nepaisant BK įtvirtinto tokio plataus nuo neapykantos kalbos saugomų požymių, būdingų tam tikroms grupėms ir jų asmenims, sąrašo 2019 m. gegužės 10 d. Jungtinių Tautų visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetas paskelbė baigiamąsias išvadas Lietuvai, kuriose išreiškė susirūpinimą dėl Lietuvoje vyraujančių stiprių išankstinių nuostatų ir neigiamo požiūrio į pažeidžiamų asmenų ir mažumų grupes, ypač migrantus, musulmonus ir romus, kurie, be kita ko, pasireiškia internetinėje žiniasklaidoje bei politikoje (Concluding observations on the combined..., 2019). 2019 m. rugsėjo mėn. Europos Komisija paskelbė Eurobarometro tyrimo „Diskriminacija ES 2019 m.“ rezultatus, kurie taip pat patvirtina išankstinių nuostatų prieš pažeidžiamų asmenų grupes egzistavimą (Discrimination in the European Union, 2019). Pavyzdžiui, vykusioje apklausoje virš 50 % visų Lietuvos respondentų nurodė, jog jaustųsi nepatogiai jei aukščiausią politinį postą užimtų romų tautybės pilietis (59 %), netradicinės seksualinės orientacijos asmuo (56 %) bei asmuo, kurio lytinė tapatybė nesutampa su biologine lytimi (~58 %). Šie skaičiai dar labiau didėja ir siekia net iki 70 %, išskyrus dėl romų tautybės asmenų, jei diskriminaciniai kriterijai Lietuvos respondentus paliestų asmeniškai, o būtent toks skaičius respondentų jaustųsi nepatogiai, jei pastarųjų vaikai susitikinėtų su diskriminaciniais požymiais apibūdintais asmenimis.

Tokie tyrimo rezultatai tik dar labiau akcentuoja visuomenės švietimo ir tolerancijos trūkumą pažeidžiamų grupių atžvilgiu. Ypač atsižvelgiant į tai, kad neapykantos kalbos atvejais ši neapykantos kalba būna nukreipta į saugotinių grupių identiteto esmę, bruožus, kurių pakeisti neįmanoma (tautybė, rasė, etninė priklausomybė, seksualinė orientacija ir pan.) arba tai padaryti yra labai sunku (religija, socialinė padėtis ir pan.) (Murauskienė, 2019, p. 12). Priskyrimas prie saugotinių grupių taip pat gali būti sąlygotas ir socialinio ar istorinio konteksto (*ibid*, p. 12). Taigi, aukščiau pateiktas objekto apibrėžimas atskleidžia, jog BK yra numatytas uždaras nuo neapykantos kalbos saugomų objektų grupių sąrašas, kurį sudaro: amžius, lytis, seksualinė orientacija, neįgalumas, rasė, odos spalva, tautybė, kalba, kilmė, etninė kilmė, socialinė padėtis, tikėjimas, įsitikinimai ir pažiūros į kuriuos nukreipta neapykantos kalba užtraukia baudžiamąją atsakomybę. Siekiant suvokti baudžiamosios atsakomybės kilimą už neapykantos kalbą nukreiptą prieš pažeidžiamas grupes yra reikalinga aptarti kiekvieną iš šių grupių atskirai.

Amžius. Iš amžiaus kriterijumi apibrėžiamos pažeidžiamos grupės į kurią nukreipta neapykantos kalba reikia išskirti dvi amžiaus kategorijas: vaikai ir senyvo amžiaus žmonės. Pagal Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2 straipsnio 11 dalį, kuris buvo inkorporuotas iš Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos, vaikais yra laikomi asmenys iki 18 metų. Senyvo amžiaus asmenimis pagal Socialinių paslaugų įstatymą yra laikomi asmenys, sukakę senatvės pensijos amžių, kurie dėl amžiaus iš dalies ar visiškai yra netekę gebėjimų savarankiškai rūpintis asmeniniu gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Vis dėlto, amžiaus pagrindas susijęs ne tiek su asmens biologiniu amžiumi, kiek su amžiaus socialine sandara, t. y. visuomenės požiūriu, prielaidomis ir kliūtimis (Murauskienė, 2019, p. 20). Neapykantos kalba nukreipta prieš vaikus elektroninėje erdvėje dažniausiai pasireiškia kompiuterinių žaidimų serveriuose ją reiškiant kitiems žaidėjams, tačiau šis aspektas nėra nagrinėjamo darbo dalyku. Konkrečiai, viena iš anksčiau minėtų 14-os iš esmės nagrinėtų, susijusių su socialiniuose tinkluose reiškiamą neapykantą kurstančia nuomone, bylų buvo nagrinėjama dėl neapykantą kurstančios kalbos nukreiptos prieš socialiai saugotiną grupę – vaikus ir skatinimo juos diskriminuoti dėl amžiaus (vienas iš kriterijų) socialinio tinklo platformoje *Youtube* (Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų..., 2016). Nors byloje priimtas išteisinamasis nuosprendis, vis dėlto teismui nekilo abejonės, jog vaikai yra pažeidžiama grupė, kuri be kitų kriterijų taip pat patenka ir į neapykantos kurstymo dėl amžiaus kategoriją.

Lytis. Nors dauguma neapykantos kurstymo internete atvejų yra nukreipti į pažeidžiamas grupes etninės kilmės ir tautybės pagrindu, nesantaikos kurstymas lyties ir seksualinės orientacijos pagrindais taip pat didėja (Castano - Pulgarin *et al.*, 2021, p. 4). Dėl šios priežasties šias socialiai pažeidžiamas grupes yra ne ką mažiau svarbu identifikuoti. Diskriminacija dėl lyties sąvoka pati savaime yra gana aiški, nes reiškia diskriminaciją, kuri pagrįsta tuo, kad asmuo yra arba moteris, arba vyras (Handbook on European non-discrimination law, 2018, p. 164). Lyties požymis apima tiek genetiškai nuspręstus skirtumus tarp vyrų ir moterų, pavyzdžiui, susijusius su nėštumu ir pan., tiek socialinio pobūdžio skirtumus, pavyzdžiui, susijusius su darbo užmokesčiu, o be to apima ir stereotipus, kas yra vertinama, tikimasi, leidžiama vienam ir kitam lyties atstovui atitinkamose situacijose (Murauskienė, 2019, p. 12). Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas pabrėžė, kad lyčių stereotipai yra viena iš pagrindinių diskriminacijos dėl lyties priežasčių ir jos padarinys (Handbook on European non-discrimination law, 2018, p. 173)

Pastebėtina, kad Lietuvoje, remiantis Generalinio prokuroro rekomendacijomis, yra laikomasi pozicijos, jog lyties požymis apima ir lytinės tapatybės požymį. Tokia pozicija yra grindžiama Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2012/29/ES pateikta lyties sąvoka, kuri yra aiškinama plečiamai, jog smurtas, kuris nukreiptas į asmenį dėl to asmens lyties, lytinės tapatybės ar lytinės raiškos arba nuo kurio neproporcingai dideliu mastu kenčia tam tikros lyties asmenys, suprantamas kaip smurtas dėl lyties. Tuo pat metu Generalinio prokuroro rekomendacijose yra nurodoma, jog „*lytinis identitetas neturėtų būti tapatinamas su translytiškumu, nes nėra susijęs su fiziniais lytiškumo požymiais*“. Reikia pažymėti, jog lytinis identitetas ir lytinis tapatumas yra sinoniminės sąvokos (Petrenaitė, D. 2017, p. 158). Lytinė tapatybė suprantama kaip kiekvieno asmens giliai juntamas ir individualus savo lyties suvokimas, galintis sutapti arba nesutapti su įgimta biologine lytimi (Handbook on European non-discrimination law, 2018, p. 174). Tai reiškia, jog lytinės tapatybės sąvoka apima ne tik tuos asmenis, kuriems atliekama lyties keitimo operacija, t. y. transseksualus (*transsexual*), bet ir tuos, kurie pasirenka kitas priemones vidinio savęs kaip moteriškos, vyriškos, abiejų arba nei vienos (*angl. non-binary*) lytinės tapatybės suvokimo raiškai, kuri skiriasi nuo biologinės lyties, t. y. translyčiai (*transgender*) asmenis, kurie nėra atlikę operacijų, susijusių su lyties keitimu. Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtinta pozicija, jog lyties požymis apima lytinės tapatybės požymį, bet lytinės tapatybės požymis neapima translytiškumo, reiškia, kad nuo neapykantos kalbos saugoma pažeidžiama grupė apibūdinta pagal lytinės tapatybės požymį yra ginama tik siaurąja prasme - ginami tik asmenys, kurie yra pasikeitę lytį ar yra jos keitimo procese, t. y. transseksualūs asmenys. Remiantis EŽTT praktika diskriminacijos draudimas dėl lytinės tapatybės nėra diskriminacijos dėl lyties sudėtinė dalis, o yra atskira kategorija ginama Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (*toliau – EŽTK*) 14 straipsniu, ją priskiriant „kitų pagrindų“ kategorijai (*Identoba and others v. Georgia*, 2015). Dėl šių argumentų yra sutiktina su Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto 2018 m. rugpjūčio 29 d. baigiamosiose pastabose dėl ketvirtojo periodinio Lietuvos pranešimo dėl Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių pakto įgyvendinimo išreikšta pozicija, jog lytinė tapatybė turėtų būti įtraukta į BK kaip atskiras pagrindas užtraukiantis baudžiamąją atsakomybę už nesantaikos kurstymą.

Seksualinė orientacija. Seksualinė orientacija suprantama kaip asmens gebėjimas justi stiprų emocinį, jausminį ir seksualinį potraukį ir turėti intymių santykių su kitos lyties, tos pačios lyties arba ne vienos lyties asmenimis (Handbook on European non-discrimination

law, 2018, p. 179). Nors Lietuvoje yra kriminalizuota neapykantos kalba pagal seksualinės orientacijos požymį, tačiau Rytų Europos valstybėse, tarp kurių yra ir Lietuva, žeidžiančios ar menkinančios frazės, nukreiptos prieš seksualinės orientacijos mažumas, yra giliai įsišaknijusios kasdienėje kalboje ir tapusios tarsi norma visuomenėje, o baudžiamojo persekiojimo institucijos yra nekompetentingos pašalinti tokio nusistovėjusio požiūrio visuomenėje į seksualinės orientacijos mažumas, nes tokių frazių neidentifikuoja kaip neapykantos kalbos (Berecz *et al.*, 2017, p. 12). Šį teiginį kuo puikiau patvirtina ir EŽTT nagrinėta *Beizaro ir Levicko byla prieš Lietuvą*, kurioje EŽTT pripažino, kad Lietuvos teisėsaugos institucijos diskriminavo homoseksualios orientacijos žmones ir vien dėl to nesiėmė jų teisių gynimui veiksmingų priemonių. Šios institucijos rėmėsi didesnės visuomenės dalies vyraujančiu nepakantumu LGBT bendruomenei ir pačius pareiškėjus, kaip LGBT visuomenės narius, laikė atsakingais už tai, kad jų atžvilgiu kiti asmenys skleidė neapykantos kalbas socialinėje erdvėje (Mizaras, 2020). Lyginant Europos Komisijos Eurobarometro tyrimo „Diskriminacija ES 2015 m.“ ir „Diskriminacija ES 2019 m.“ duomenis situacija Lietuvoje gerėja. Per pastaruosius 4-erius metus Lietuvos respondentų, manančių, jog gėjai, lesbietės ir biseksualūs asmenys neturėtų turėti tokių pačių teisių kaip heteroseksualūs asmenys sumažėjo 10 % - 2019 m. tyrimo duomenimis 40 % visų respondentų pasisakė prieš lygias teises tarp minėtų kategorijų asmenų (Discrimination in the European Union, 2019). Vis dėlto Europos Sąjungos vidurkis šiuo klausimu siekia perpus mažiau – 20 %. Akivaizdu, kad netolerancija seksualinės orientacijos mažumų grupėms yra aktuali Lietuvos problema, reikalingas švietimas bei atsakingas baudžiamojo persekiojimo institucijų požiūris į neapykantos kalbą, kuri yra grindžiama seksualine orientacija, siekiant pakeisti sustabarėjusį ir nepagrįstą visuomenės požiūrį į gėjus, lesbietes ir biseksualius asmenis.

Negalia. Negalia atsiranda dėl sąveikos tarp asmenų ilgalaikių fizinių, psichikos sveikatos, intelekto ar jutimo sutrikimų ar sunkumų ir aplinkos sudaromų kliūčių (fizinių, informacinių, požiūrio), trukdančių šiems asmenims visapusiškai ir veiksmingai be pagalbos dalyvauti visuomenėje lygiai su kitais asmenimis (Juodkaitė *et al.*, 2020, p. 2). Priskyrimą pažeidžiamai grupei lemia tai, kad ši žmonių grupė yra pažeidžiama dėl nepakeičiamų ir dažnu atveju pastebimų bruožų. Priskyrimą saugotinai grupei lemia ir socialinis kontekstas - visuomenėje egzistuoja nusistovėję stereotipai, jog neįgalūs asmenys turi ribotas galimybes dalyvauti visuomenės gyvenime. Šie asmenys suvokiami kaip silpnesni individai iš

prigimties. Atskirai pažymėtina, jog socialiniuose tinkluose šios pažeidžiamos grupės nepakeičiami bruožai yra sudėtingiau identifikuojami. Dažnai skirtingi negalios aspektai naudojami įžeisti, sumenkinti žmones be negalios ir praktiškai nėra kitos socialinės grupės, kurių tapatybės požymių įvardijimas kasdienybėje būtų taip plačiai naudojamas siekiant pažeminti kitus (Švaraitė, 2021). Vienas iš įžeidžių terminų nukreiptų prieš šią socialinę grupę yra „invalidas“, kuris yra diskriminacinis ir kategoriškai nevertotinas. Šis žodis paplito sovietmečiu ir buvo dažnai vartojamas įvardinti karinei tarnybai nebetinkantiems, kare suluošintiems asmenims (Žmogaus teisių stebėjimo institutas *et al.*, 2020, p. 47). Vis dėlto šio termino apraiškų galima rasti pakankamai neseniai tam tikrų Lietuvos savivaldybių institucijų priimtuose aktuose. Pavyzdžiui, 2019 m. rugsėjo 26 d. Pakruojo rajono savivaldybės taryba priėmė sprendimą, kuriame įvardinta, kad studentas turi teisę į paramą, jei atitinka bent vieną iš sprendime nurodytų sąlygų, o vienas iš sąlygos kriterijų yra tai, jog „šeimoje yra antros ar pirmos grupės invalidas“ (Sprendimas dėl Pakruojo rajono savivaldybės..., 2019). O 2021 m. gruodžio 17 d. Kėdainių rajono savivaldybės tarybos sprendime nurodyta, kad Kėdainių bendruomenės socialinis centras įsteigtas sujungiant „Nakvynės namus, <...> Invalidų veiklos ir reabilitacijos centrą „Likimas““ (Sprendimas dėl Kėdainių bendruomenės socialinio..., 2021), kai įstaiga vadinama „neįgaliųjų veiklos ir reabilitacijos centru“. Egzistuojant tokiam požiūriui viešojo administravimo institucijose, tampa sudėtinga reikalauti visuomenės tinkamo elgesio neįgalių asmenų atžvilgiu, o dar daugiau – taikyti sankcijas už netinkamą elgesį.

Rasė, odos spalva, tautybė, kilmė, etninė kilmė ir kalba. Visuomenė susiskirsčiusi į grupes, kurias visų pirma sieja tautybė, religiniai įsitikinimai, kalba, kultūra ir tradicijos bei gyvenimo būdas (CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v. Komisia..., 2015). Rasių išskyrimas yra tik socialinis konstruktas, o šių dienų kontekste yra atmetamos bet kokios rasinio pranašumo doktrinos, aiškinančios ar pagrindžiančios rasių hierarchiją (OSCE ODIHR *et al.*, 2014, p. 29-30). Remiantis Tarptautinės konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo „rasinė diskriminacija“ 1 straipsnio 1 dalyje reiškia kokių nors išimčių, apribojimų darymą ar pranašumo teikimą, pagrįstą rasės, odos spalvos, giminės, tautybės ar etninės kilmės požymiais. Tai reiškia, kad šie požymiai yra glaudžiai susiję ir kiekvienas iš jų atskirai yra rasinės diskriminacijos pagrindas. Iš esmės tapachiai rasinė diskriminacija suvokiama ir Pamatiniame sprendime. Aiškindamas rasės ir etninės priklausomybės sąvokas, EŽTT laikosi nuomonės, kad kalba, religija, pilietybė ir kultūra taip pat gali būti

neatsiejamoms nuo rasės (Handbook on European non-discrimination law, 2018, p. 201). Pastebėtina, jog EŽTT yra pažymėjęs, jog diskriminacija dėl asmens etninės priklausomybės yra rasinės diskriminacijos forma (*ibid*, 201 psl.). Rasės sąvoka kyla iš biologinio žmonių klasifikavimo į porūšius pagal morfologines savybes, kaip antai odos spalvą ar veido ypatybes, idėjos, o etninė priklausomybė kyla iš socialinių grupių, pasižyminčių bendra pilietybe, genetinė priklausomybe, religiniu tikėjimu, bendra kalba ar kultūrine ir tradicine kilme ir praeitimi, idėjos (Timishev v. Russia, 2006). Kilmės požymis įtvirtintas BK gali būti pagrįstas bendru istorijos supratimu, teritorine kilme (regionine ar nacionaline, pavyzdžiui, Aukštaitija, Žemaitija, Dzūkija, Suvalkija), ypatingomis kultūrinėmis charakteristikomis, tokiomis kaip kalba ar religija (Murauskienė, 2019, p. 15).

Vertinant pažeidžiamas tautines mažumas Lietuvoje galima išskirti šias etnines grupes: lenkų, rusų, baltarusių, ukrainiečių, žydų, totorių, karaimų, vokiečių ir romų. Neapykantos kalba prieš tautines mažumas yra itin paplitusi Lietuvoje. Tai pabrėžė ir Jungtinių Tautų visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetas konstatuodamas, jog Komitetas susirūpinęs dėl valstybėje dalyvėse vyraujančių stiprių išankstinių nuostatų ir neigiamo požiūrio į pažeidžiamų asmenų ir mažumų grupes, ypač migrantus, musulmonus ir romus (Concluding observations on the combined..., 2019). 2019 m. atliktos visuomenės nuostatų apklausos duomenys atskleidė, kad Lietuvos gyventojų nuomonė apie imigrantus paprastai susikuriama ne iš asmeninės patirties, o iš įvairių žiniasklaidos priemonių (Lietuvos socialinių tyrimo centro etninių..., 2019). Žiniasklaida dažniausiai yra pirminis šaltinis iš kurio sužinoma pirminė informacija, todėl ji dalinai formuoja visuomenės nuomonę. Pavyzdžiui, apie romų etninę grupę žiniasklaidoje yra rašoma neproporcingai daug ir jie dažniausiai yra minimi kriminaliniame kontekste (Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenė, 2018, p. 70). Formuojant *clickbait* antraštes yra nesilaikoma Lietuvos visuomenės etikos informavimo kodekso 48 straipsnio, kuris draudžia sieti įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo asmens priklausymą tam tikrai tautinei, etninei ar socialinei grupei su jo padarytu nusikaltimu. Atsižvelgiant į tokių antraščių gausą, akivaizdu, jog visuomenės informavimo etikos komisija nevertina adekvačiai žurnalistų daromų pažeidimų, o šie pažeidimai formuoja visuomenės savimonę apie atitinkamas tautines mažumas. Jei žurnalistai laikytųsi etikos gairių ar juos pažeidę, būtų atitinkamai nubausti – žiniasklaida galėtų būti veiksmingas įrankis mažinti įsivyravusią neapykantos kalbos sklaidą. Vertėtų pažymėti, jog iš žiniasklaidos pusės kovojant su neapykantos kalbos apraiškomis galima pastebėti tam tikrų

teigiamų pokyčių. Viešosios informacijos rengėjai (skleidėjai) socialiniuose tinkluose dalindamiesi įrašais vakcinavimo tema ar Rusijos ir Baltarusijos vykdoma karine agresija prieš Ukrainą tema apribojo galimybę šių temų įrašus komentuoti socialinių tinklų vartotojams.

Be kita ko, nusistatymas prieš tam tikras tautines mažumas ir neapykantos kalbos retorikos pagausėjimas gali būti nulemtas socialinės įtampos. Pavyzdžiui, Rusijai pradėjus vykdyti „karinę operaciją“ Ukrainos teritorijoje socialiniuose tinkluose itin pagausėjo neapykantos kalbos Lietuvoje gyvenančių rusakalbių atžvilgiu, o tam tikrais atvejais neapykantos kalba peraugo ir į neapykantos nusikaltimus.

Pastebėtina ir tai, jog 2016 m. Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija (*toliau – ECRI*) pateiktoje ataskaitoje apie Lietuvą (ECRI ataskaita apie Lietuvą (penktasis..., 2016) rekomendavo įtraukti pilietybės požymį, kurios atžvilgiu būtų draudžiama neapykantos kalba. Į šią rekomendaciją Lietuvos valdžios institucijos neatsižvelgė ir nurodė, jog pilietybę apima tautybės pagrindas (*ibid*). Vis dėlto, 2017 m. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lygių galimybių įstatymo pataisas, kuriomis įtvirtintas draudimas diskriminuoti dėl pilietybės, o draudimas diskriminuoti dėl tautybės šiame įstatyme buvo draudžiamas jau anksčiau, dar iki priimtose pataisose (Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo..., 2016). Visa tai rodo, jog įstatymo leidėjo tautybės ir pilietybės pagrindai nėra suvokiami tapačiais. Dėl šios priežasties, siekiant, kad įstatymų leidėjas laikytųsi ir nepažeistų teisėkūroje galiojančio principo – sistemiškumo, rekomenduojama į nuo neapykantos kalbos saugomų požymių sąrašą įtraukti ir pilietybę. Taigi, tai ar neapykantos kalba yra nukreipta prieš rasiniais pagrindais apibrėžtas pažeidžiamas grupes apibūdintas rasės, odos spalvos, tautybės, kilmės, etninės kilmės ar kalbos pagrindais, yra vertinamojo pobūdžio, itin priklausanti nuo konteksto, kuriame buvo išreikšta nesantaiką kurstanti nuomonė bei pačios nuomonės turinio.

Socialinė padėtis. Šis požymis Lygių galimybių įstatyme apibrėžiamas kaip fizinio asmens įgytas išsilavinimas, kvalifikacija ar mokymasis ir studijos mokslo ir studijų institucijose, turima nuosavybė, gaunamos pajamos, teisės aktuose nustatytos valstybės paramos poreikis ir (arba) kiti su asmens finansine (ekonomine) padėtimi susiję veiksniai. Šis požymis, priešingai nei kiti požymiai, yra neįgimtas, o įgyjamas ir susijęs su turtine padėtimi bei išsilavinimu. Tais atvejais, kai yra sprendžiamas klausimas dėl tam tikrų profesijos atstovų priskyrimo kaip prie labiau pažeidžiamos grupės – vien tik neapykantos nukreipimo prieš jas nepakanka kalbos laikyti neapykantos kalba, jei įvykio nesupa ypatingas kontekstas,

leidžiantis daryti išvadą, kad toje situacijoje konkrečią grupę saugoti buvo objektyviai būtina (Murauskienė, 2019, p. 16). Be to, Europos Komisija benamius priskiria grupei, reikalingai didesnės apsaugos dėl jų socialinės padėties (*ibid*).

Tikėjimai, įsitikinimai ar pažiūros. Tikėjimas yra susijęs su religija ir pasirinkimu į ką įtikėti, tačiau kategoriškai nesutiktina su Generalinio prokuroro rekomendacijose nurodytu teiginiu, jog tikėjimas neapima ateizmo, kaip įsitikinimo, kad religija neegzistuoja. Remiantis EŽTT suformuota praktika, valstybė negali bandyti nurodinėti, kas yra religija ar tikėjimas, o be kita ko, pagal šias sąvokas ginami ir ateistai, skeptikai bei neišpažįstantieji jokios religijos ar tikėjimo, taigi ginami tie, kurie nusprendžia laikytis religinių įsitikinimų ar jų nesilaikyti ir išpažinti religiją ar jo neišpažinti (S.A.S. v. France, 2014; Izzettin Dogan and others v. Turkey, 2016). Vertinant įsitikinimų požymį EŽTT konstatavo, jog savo įprasta prasme žodis „įsitikinimai“, paimtas atskirai, nėra sinonimiškas žodžiams „nuomonės“ ir „idėjos“ vartojamiems EŽTK 10 straipsnyje, kuriame užtikrinama saviraiškos laisvė; jis labiau artimas 9 straipsnyje vartojamai sąvokai „tikėjimas“, todėl įsitikinimų pagrindas apima asmens religinius įsitikinimus plačiąją prasme (Campbell and Cosans v. The United..., 1982). Terminą „pažiūros“ rekomenduotina traktuoti ne religine, bet pasaulietine prasme ir šis terminas apima politines, socialines, mokslines, ekonomines ar kitas pažiūras (Murauskienė, 2019, p. 18). Pažymėtina, jog politinėms pažiūroms suteiktas privilegijuotas statusas (Handbook on European non-discrimination law, 2018, p. 227). EŽTT ne kartą yra pabrėžęs, kad laisvieji rinkimai ir saviraiškos laisvė, visų pirma, politinių debatų laisvė yra bet kokios demokratinės sistemos pagrindas (Oran v. Turkey, 2014). Todėl valstybių įgaliojimai apriboti politinių pažiūrų raišką ar politines diskusijas viešojo intereso klausimais yra labai riboti (Kurski v. Poland, 2016). Pavyzdžiui, Darbo partijos politinė reklama „*stabdysim pabėgėlių antplūdį!*“, manytina yra nukreipta į rinkėjų auditoriją, kuri yra tų pačių politinių pažiūrų ir turi išankstinį nusistatymą, jog Lietuva turėtų būti homogeninė valstybė. Politikoje, ypač prieš rinkimus, dažnai yra piktnaudžiaujama tokiais aspektais, kartais laviruojant ties neapykantos kalbos riba.

Tais atvejais, kai neapykantos kalbos reiškėjas klaidingai priskiria asmenį prieš kurį nukreipta neapykantos kalba saugomai socialinei grupei, pavyzdžiui, jį suklaidino nukentėjusio asmens patalpinta nuotrauka, tai įtakos kvalifikavimui neturi, nes kaltininko tikslai ir motyvas būna nukreiptas į realiai egzistuojančias saugotinas grupes.

Taigi, BK įtvirtintas saugotinių objektų nuo neapykantos kalbos uždaras sąrašas, kuris socialiniuose tinkluose išlieka toks pat. Pastebėtina, jog uždaras sąrašas saugotinių grupių lemia tai, kad visuomenėje kylant socialinei įtampai ir priešiškamui prieš socialines grupes, kurios anksčiau nėra buvusios neapykantos kalbos objektais, pavyzdžiui, Covid-19 pandemijos metu nesantaiką kurstanti nuomonė nukreipta prieš (ne)pasiskiepijusius nuo šio viruso asmenis, prieš asmenis nusitaikiusius į šias naujai socialiai pažeidžiamas grupes nėra galimybės pradėti baudžiamojo persekiojimo, nors išreikštoje nuomonėje yra visi kiti veikos sudėties elementai (Bayer J. *et al.*, 2020, p. 16). Kaip žinia, teisinis reguliavimas niekada nespėja paskui visuomenines aktualijas – teisėkūra „žengia“ paskui jau susiformavusius visuomeninius santykius. Kol Lietuvos Respublikos Seimas priima sprendimus kriminalizuoti neapykantos kalbą prieš tam tikras naujas grupes kaip labiau pažeidžiamas, šios grupės jau būna patyrusios neapykantos kalbos kuriamą psichologinę žalą, o kartu visuomenėje taip pat spėja įsivyrėti ir tam tikri stereotipai prieš šias pažeidžiamas grupes.

1.1.2. Neapykantos kalbos socialinio tinklo asmeninėje paskyroje objektyvieji požymiai

BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalyse įtvirtintų nusikalstamų veikų sudėtys yra formalios. O tai reiškia, jog baudžiamajai atsakomybei kilti nėra reikalingas nusikalstamos veikos padarinių kilimas, t. y. baudžiamosios atsakomybės kilimas nepriklauso nuo padarinių – pakanka viešo nesantaiką kurstančios nuomonės išreiškimo iš asmeninės socialinio tinklo paskyros.

1.1.2.1. Neapykantos kalba kaip pavojinga veika

Įstatymų leidžiamoji valdžia kriminalizuodama neapykantos kalbą pasirinko kriminalizuoti platesnį veikų sąrašą nei numatytas 2006 m. ratifikuotame Konvencijos dėl elektroninių nusikaltimų Papildomame protokole dėl rasistinio ir ksenofobinio pobūdžio veikų, padarytų naudojantis kompiuterinėmis sistemomis, kriminalizavimo bei įgyvendintame Pamatiniame sprendime, papildomai nurodant, jog neapykantos kalba gali pasireikšti tyčiojimusi ar niekinimu. Todėl šiai dienai BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalių dispozicijose įtvirtinta, jog pavojinga veika gali pasireikšti vienu ar keliais alternatyviais veiksmais: tyčiojimosi, niekinimu, neapykantos skatinimu, kurstymu diskriminuoti, kurstymu smurtauti ar fiziškai

susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu, kurios įstatymu yra pripažintos kaip labiau saugotinos grupės. Šio baudžiamojo įstatymo dispozicijoje objektyvieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai suformuluoti kaip alternatyvūs, todėl baudžiamajai atsakomybei kilti pakanka, kad būtų padaryta bent viena nurodytų veikų

Nors BK nėra įtvirtinti šių veikų apibrėžimai, tačiau jų definicijos yra atskleistos teismų jurisprudencijoje. Tyčiojimas – tai garbės ir orumo žeminimas, žmogaus ar žmonių grupės vaizdavimas kaip pajuokos objekto (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje..., 2018). Niekinimas suvokiamas kaip labai neigiamas, nepagarbus atsiliepimas apie žmogų ar žmonių grupę, džiūgavimas dėl juos ištikusios nelaimės arba prieš juos padarytų nusikaltimų ir pan (*ibid*). Neapykantos skatinimas – tai primetimas žmogui ar jų grupei nebūtų dalykų, kurie juos neigiamai apibūdina visuomenės akyse, sukelia priešišumą ar provokuoja nepakantumą žmogui ar jų grupei (*ibid*). Kurstymas diskriminuoti suvokiamas kaip tiesioginis kvietimas arba netiesioginis skatinimas riboti žmogaus ar jų grupės teises ir laisves, lyginant su kitais žmonėmis ar jų grupėmis (*ibid*). Visos veikos pasižymi kraštutiniu, jų diskriminacijos pobūdis turi būti akivaizdus (*ibid*). Kurstymas smurtauti ar fiziškai susidoroti apibūdinamas kaip tiesioginis ar netiesioginis skatinimas naudoti fizinę ar psichinę prievartą (žudyti, žaloti ir pan.) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje..., 2016). Bet kuri iš atliktų veikų yra neapykantos kalba. O išreikšta nesantaiką kurstanti nuomonė visais atvejais siunčia žinią, jog asmuo ar žmonių grupė prieš kurią nukreipta tokia nuomonė nėra pageidaujami, lygūs ir neturi tokių pat teisių kaip šios nuomonės reiškėjas (Švaraitė, 2017).

Visuomenės informavimo įstatyme nuomonė apibrėžta kaip visuomenės informavimo priemonėse skelbiamas požiūris, nusimanymas, nuovoka, supratimas, mintys arba komentarai apie bendro pobūdžio idėjas, faktų ir duomenų, reiškinių ar įvykių vertinimai, išvados ar pastabos apie žinias, susijusias su tikrais įvykiais. Nuomonė gali remtis faktais, pagrįstais argumentais ir paprastai ji yra subjektyvi, todėl jai netaikomi tiesos ir tikslumo kriterijai, tačiau ji turi būti reiškiamas sąžiningai ir etiškai, sąmoningai nenuslepian ir neiškreipiant faktų ir duomenų (Visuomenės informavimo įstatymas..., 1996). Nagrinėjamame kontekste nuomonės reiškimas turėtų būti suprantamas kaip socialiniuose tinkluose skelbiamas požiūris, nusimanymas, nuovoka, supratimas, mintys arba komentarai apie įstatymo saugomas grupes, apibrėžtas tam tikrais požymiais. Tokios nuomonės skleidimas gali pasireikšti bet kuria raiška, o tai reiškia, kad elektroninėje erdvėje nuomonė gali būti

reiškiamą ne vien komentaris ar žodiniiais įrašais, bet kartu nuomonė apie pažeidžiamas grupes gali būti perteikiama ir jaustukais (*angl. emoji*), vaizdo įrašais ar nuotraukomis. Vis dėlto saviraiškos laisvė nėra absoliuti teisė – pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnio 4 dalį laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją yra nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija. Neapykantos kalba neapima tų atvejų, kai asmuo naudodamasis savo saviraiškos laisve reiškia kritiką, kuri tam tikrais atvejais gali pasireikšti ir radikalesniu pasisakymu. Vis dėlto, saviraiškos laisvės teise negalima piktnaudžiauti ir ja naudotis kaip instrumentu teisinant neapykantos kalbą, nes saviraiškos laisvė negina neapykantos kalbos. Socialiniuose tinkluose reiškiamą neapykantos kalbą kelia įtampą visuomenėje, nepakantumą kitiems nei daugumos bruožams ir taip kliudo taikiam žmonių sugyvenimui ir socialinei sanglaudai, kuria konfliktams palankią terpę (Labanauskas, 2019, p. 8).

Minėtų veikų padarymas kaip baudžiamosios atsakomybės sąlyga yra vertinamojo pobūdžio. Socialiniuose tinkluose išreikštai nuomonei traktuoti kaip neapykantos kalbos išraiškai nepakanka jos vertinti vien tik teksto požiūriu. Šiuo atveju vertinant veikos pavojingumą, t. y. ar konkrečiu komentaru buvo peržengta saviraiškos laisvės riba turi būti vertinama objektyvių požymių visuma: pasisakymų pobūdis ir turinys, socialinio konteksto įtemptumas, pati situacija, kurioje buvo išreikšti pasisakymai, aplinkinių reakcija į pareikštą nuomonę ir pan. Tai reiškia, kad vertinant asmens padarytą veiką, t. y. jo parašytą komentarą, išreikštą poziciją ir pan., reikia vertinti visą su komentaru susijusį kontekstą, o ne vien analizuoti išreikštą komentarą lingvistine prasme, išimant jį iš bendro konteksto. Visa tai padeda nustatyti ar reiškiant įsitikinimus buvo peržengtos saviraiškos laisvės ribos.

Pavyzdžiui, šiomis dienomis Rusijai ir Baltarusijai vykdant „karinę operaciją“ Ukrainos teritorijoje socialiniuose tinkluose yra itin išplitusi frazė „Russkii voennyi korabl idi n***i“, kuri teisės požiūriu simbolizuoja solidarumą bei pilietinę poziciją dėl vykdomos karinės agresijos Ukrainoje. Dėl šios priežasties ši frazė vartojama prieš Ukrainą vykdomo karo kontekste niekaip negalėtų būti traktuojama kaip neapykantos kalba. Vis dėlto, tai nereiškia, jog ši frazė gali būti vartojama ir kituose kontekstuose. Ne kariniame kontekste ši frazė galėtų būti vertinama kitaip, o konkrečiai ji galėtų būti vertinama kaip neapykantos kalba, pasireiškusį neapykantos skatinimo veika. Pavyzdžiui, komentuoju po Lietuvoje gyvenančių rusakalbių ar baltarusių socialiniuose tinkluose patalpintais įrašais (ši veika

autorės nuomone neapima tų atvejų, kai frazė komentuojama po nuotrauka, kurioje išreiškiamas „palaikymas“ Rusijai užsidedant Rusijos vėliavos rėmelį), nes šiuo atveju, jie tarsi tapatinami su karo agresoriumi, o tai jau tampa primetimu šiai tautinei mažumai gyvenančiai Lietuvoje nebūtų dalykų, kurie juos neigiamai apibūdina visuomenės akyse ir kartu gali sukelti priešišumą šiai tautinei mažumai ypač tokiaime įtemptame socialiniame kontekste.

Pastebėtina, jog sprendžiant dėl baudžiamosios atsakomybės kilimo už išreikštą galimai nesantaiką kurstančią nuomonę dažnu atveju baudžiamosios bylos baigiasi išteisinamuoju nuosprendžiu, konstatuojant, jog „*nors komentaro turinys yra neigiamas, niekinančio pobūdžio <...>, tačiau tokiu pasisakymu <...> negalėjo sukelti realią grėsmę aptariamo baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms*“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje..., 2016) arba „*dėl vieno lakoniško neetiško pasisakymo viešojoje internetinėje erdvėje nenustatyti ir subjektyvieji veikos požymiai*“ (Kauno apygardos teismo baudžiamųjų bylų..., 2019). 2020 m. sausio 14 d. EŽTT priimtame sprendime byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*, teismas, be kita ko, išskyrė ir aptarė tam tikrus kriterijus, kuriais vadovaujantis Lietuvos teismai vertina galimai neapykantą kurstančią kalbą. Minėtame sprendime EŽTT pabrėžė *ultima ratio* principo taikymą, kuris, be to, yra glaudžiai susijęs su pavojingumo koncepcija. Pagal BK 11 straipsnio 1 dalį nusikaltimu yra laikoma pavojinga veika, o atsižvelgiant į neapykantos kalbos sankciją ši veika yra laikoma nesunkiu nusikaltimu. Šiuo metu suformuotoje teismų praktikoje baudžiamajai atsakomybei pagal BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalį kilti nepakanka vien įžeidžiančio, niekinančio pobūdžio viešo pareiškimo, jeigu jame nėra konkretaus tiesioginio ar netiesioginio neapykantos, diskriminacijos skatinimo, kurstymo panaudoti smurtą ar fiziškai susidoroti su tam tikra žmonių grupe, dėl kurio galėtų kilti reali grėsmė įstatymo saugomoms vertybėms – orumui ir lygiateisiškumui (Guliakaitė *et al.*, 2021, p. 28). Padarinių kaip būtinojo požymio neįtvirtinimas nusikalstamos veikos sudėtyje nereiškia, kad veikos, BK aprašytos formaliosiomis sudėtimis, nesukelia pavojingų padarinių ir kad jų apskritai nereikia tirti byloje (Šiaulių apygardos teismo baudžiamųjų bylų..., 2021). Pavojingumo kriterijaus nustatymas taikant baudžiamąją atsakomybę nėra ydingas, jis analogiškai taikomas ir baudžiamosiose bylose vertinant baudžiamosios atsakomybės kilimą pagal BK 300 straipsnį. Vis dėlto, neapykantos kalbos bylose didžiausia problema kyla dėl to, kad pagal šiuo metu suformuotą praktiką, neapykantos kalba kaip veika turėtų pasiekti ne tik pakankamo

pavojingumo lygmenį, bet ir sukelti realią grėsmę ar bent sudaryti įspūdį dėl realios tokios grėsmės galimo kilimo (Guliakaitė *et al.*, 2021, p. 33). Dar daugiau, realios grėsmės kriterijus kai kuriais atvejais interpretuojamas kaip realių padarinių atsiradimas, o tai prieštarauja formaliai nusikalstamos veikos sudėčiai (*ibid.*, 33 psl.). Į tai atkreipė dėmesį ir EŽTT byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*, pažymėdamas, jog neapykantos kurstymas nebūtinai reiškia, kad raginama smurtauti ar imtis kitokių nusikalstamų veikų. Išpuoliai prieš asmenims, padaryti įžeidinėjant konkrečias gyventojų grupes, iš jų tyčiojantis ar jas šmeižiant yra pakankami imtis teisinių priemonių kovoti su rasistine kalba, neatsakingai naudojantis saviraiškos laisve (Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą, 2020). Su tokia EŽTT pozicija sutiktina ir manytina, kad socialiniuose tinkluose kyla reali grėsmė įstatymo saugomoms vertybėms – pažeidžiamų grupių orumui ir lygiateisiškumui ir veika turėtų atitikti pavojingumo kriterijų, jei ji sukelia visuomenės reakciją – atsiranda daugiau neapykantos kalbos šalininkų ar vartotojų, kurie gina pažeidžiamą grupę prieš kurią nukreipta neapykantos kalba. O dažnu atveju taip ir įvyksta dėl neapykantos kalbos paskleidimo būdo.

Šiuo metu praktikoje suformuotas neapykantos kalbos pavojingumo kriterijus, lemia tai, kad dažnu atveju išreikšta nuomonė nesiekia pakankamo pavojingumo laipsnio. O tai sąlygoja *ultima ratio* principo taikymą, dėl kurio tyrimo medžiaga net neperžengia teismo nagrinėjimo stadijos ar, apskritai, net nepasiekia ikiteisminio tyrimo stadijos, nes remiantis pavojingumo kriterijumi ir *ultima ratio* principu atsisakoma net pradėti ikiteisminį tyrimą. Sutiktina, jog baudžiamoji atsakomybė demokratinėje visuomenėje turi būti suvokiama kaip kraštutinė, paskutinė priemonė (*ultima ratio*), naudojama saugomų teisinių gėrių, vertybių apsaugai tais atvejais, kai švelnesnėmis priemonėmis tų pačių tikslų negalima pasiekti (Guliakaitė *et al.*, 2021, p. 28). Vis dėlto pritaikius *ultima ratio* principą susiklosto tokia situacija, kai neapykantos kalbą reiškiantiems asmenims nėra taikoma išvis jokia atsakomybė.

Pastebėtina, jog siekiant išspręsti šį egzistuojantį nebaudžiamumo fenomeną 2021 m. kovo mėn. Lietuvos Respublikos Seimui buvo pateiktas įstatymo projektas dėl Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (toliau – ANK) papildymo 83¹ straipsniu (Administracinių nusižengimų kodekso papildymo 83¹..., 2021), kuris dar to paties mėnesio pabaigoje buvo atsiimtas. Manytina, jog tam tikrų neapykantos kalbos veikų dekriminalizavimas, pavyzdžiui, tyčiojimosi veikos perkėlimas į ANK padėtų įgyvendinti atsakomybės neišvengiamumo principą. Internete paskleista neapykantos kalba, kuri yra

akivaizdžiai amorali, neetiška ir pažeidžianti tam tikrų visuomenės grupių lygiateisiškumą, tačiau dėl nesiekiančio pavojingumo lygio neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, užtrauktą administracinę atsakomybę. Tačiau kartu reikia pastebėti ir tai, kad kol teismų praktikoje nebus suformuoti aiškūs kriterijai lemiantys baudžiamosios atsakomybės kilimą už neapykantos kalbos reiškimą socialinio tinklo erdvėje, o tai teismams padaryti yra itin sunku atsižvelgiant į absoliutų minimumą bylų, pasiekiančių teismo nagrinėjimo stadiją, tol yra sunku prognozuoti ar ANK įtvirtinus atsakomybę už neapykantos kalbą, ši priemonė įsitvirtintų ir praktikoje. Vis dėlto, manytina, kad įtvirtinus ANK neapykantos kalbą būtų žengtas svarbus žingsnis, kovojant su neapykantos kalbos latentškumu, ypač tais atvejais, kai baudžiamojo persekiojimo institucijos atsisako pradėti ikiteisminį tyrimą, vertindamos, kad išreikšta neapykantos kalba nesiekia tokio pavojingumo laipsnio, kad už jos išreiškimą būtų pradedamas baudžiamasis persekiojimas. Priimant tokio pobūdžio sprendimus, baudžiamojo persekiojimo institucijos, remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (*toliau – BPK*) 168 straipsnio 6 dalimi, būtų įpareigos vertinti ne tik išreikštos neapykantos kalbos pavojingumą, bet kartu jau vertinti ir tai ar tyrimo medžiagoje nėra duomenų apie administracinį nusižengimą.

Be realios grėsmės tam tikrose bylose prilyginimo realių padarinių atsiradimui kaip pavojingos veikos kriterijaus sąlygojančio baudžiamosios atsakomybės kilimą, EŽTT *Beizaro ir Levicko prieš Lietuvą* byloje taip pat atkreipė dėmesį ir į praktikoje taikomą sistemiškumo kriterijų. Sistemiškumo kriterijus, be kita ko, Lietuvos teismų praktikoje yra taikomas nevienodai, nes teismai vienu atveju kreipia dėmesį į komentarų kiekį (pavyzdžiui, Klaipėdos apygardos teismo baudžiamųjų bylų..., 2017), o kitu atveju vertina, jog pakanka ir vieną nesantaiką kurstančio komentaro, jog jis užtrauktą kaltininkui baudžiamąją atsakomybę (pavyzdžiui, Klaipėdos apygardos teismo baudžiamųjų bylų..., 2011). EŽTT byloje buvo pažymėta, kad komentarų skaičius gali lemti nusikaltimo sunkumą ar baudžiamosios atsakomybės laipsnį, tačiau tai neturėtų būti kriterijus sąlygojantis komentaro pavojingumą įstatymo saugomoms vertybėms (Guliakaitė, 2021, p. 33). Juo labiau, jog sistemiškumo kriterijus nėra neapykantos kalbos, įtvirtintos BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalyse, sudėties požymis. Ši veika yra formali, todėl ir vienas neapykantos kalbos pareiškimas, jei jis atitinka kitus nusikalstamos veikos sudėties požymius turėtų užtraukti baudžiamąją atsakomybę.

Taigi, socialiniai tinklai dėl jų vartojimo gausos ir informacijos spartos yra itin palanki terpė konfliktams, o juose reiškiamą neapykantos kalbą kelia įtampą visuomenėje bei trikd

visuomenės socialinę sanglaudą. Neapykantos kalbos veika elektroninėje erdvėje gali pasireikšti bet kuria raiška, t. y. komentarais, jaustukais (*angl. emoji*), vaizdo įrašais, nuotraukomis, o pati veika padaroma tyčiojantis, niekinant, skatinant neapykantą, kurstant diskriminuoti, smurtauti ar fiziškai susidoroti su pažeidžiamomis grupėmis ar joms priklausančiais asmenimis, kurie priklauso įstatymu pripažintoms saugotinoms grupėms. Išreikštą nuomonę pripažįstant neapykantos kalba jos nepakanka išanalizuoti vien tik lingvistiniu požiūriu. Vertinant veikos pavojingumą, kuriuo iš esmės vertinamas saviraiškos laisvės ribojimo būtinumas, turėtų būti atsižvelgiama į objektyvių požymių visumą: pasisakymų pobūdis ir turinys, socialinio konteksto įtemptumas, pati situacija, kurioje buvo išreikšti pasisakymai (paskleidimo būdas), aplinkinių reakcija į pareikštą nuomonę ir pan. – neišimant komentaro iš bendro konteksto. Vis dėlto, dažnu atveju teismų praktikoje analizuojant neapykantos kalbos sudėtį yra vertinama, jog veika nepasiekė atitinkamo pavojingumo lygio už kurį būtų taikoma baudžiamoji atsakomybė ir remiantis *ultima ratio* principu baudžiamasis procesas yra nutraukiamas. Kriterijai, kuriais remiantis yra vertinamas veikos pavojingumas yra kvestionuoti, nes jie neatitinka formalioms nusikalstamos veikoms taikomų kriterijų. O siekiant pradėti spręsti egzistuojančią neapykantos kalbos latentškumo problemą yra siūloma už neapykantos kalbą įtvirtinti ir administracinę atsakomybę.

1.1.2.2. Neapykantos kalbos padarymo būdas

Analizuojant nusikalstamos veikos, numatytos BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalių dispozicijose, galima pastebėti, jog norint taikyti baudžiamąją atsakomybę už neapykantos kalbą, nepakanka jos vien tik išreikšti – tai, be kita ko, turi būti padaryta viešai. Kitaip tariant, viešumas yra būtinas neapykantos kalbos sudėties požymis.

Nors viešumo požymis neapykantos kalbos kontekste suprantamas kiek siauriau nei viešosios tvarkos pažeidimo atveju (Murauskienė, 2019, p. 29), vis tik aktualu pradžioje yra apžvelgti bendrą kontekstą - socialinių tinklų atitiktį viešos vietos sampratai. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje vieša vieta yra pripažįstama vieta, kurioje nusikalstamos veikos padarymo metu yra ar turi teisę lankytis kiti asmenys. Veika laikoma padaryta viešoje vietoje nepriklausomai nuo to, ar nusikaltimo darymo metu toje vietoje kas nors buvo, ar ne. Svarbu, kad dėl laisvo priėjimo prie tokios vietos joje bet kuriuo momentu gali atsirasti kiti

asmenys, kurie dėl kaltininko veiksmų patirs nepatogumų (Šiaulių apygardos teismo baudžiamųjų bylų..., 2018). Tuo tarpu socialiniai (internetu) tinklai yra suvokiami kaip elektroninė erdvė, kurioje šiuolaikinių technologijų ir automatizuotų priemonių dėka yra palengvinama galimybė visuomenei kurti bei dalintis informacija, bendromis idėjomis ir pan. Socialinių tinklų skiriamasis bruožas nuo kitų interneto svetainių yra tas, jog juose prisiregistravę vartotojai patys kuria turinį. Didžiausi socialiniai tinklai yra *Facebook*, *Youtube*, *Instagram*, *LinkedIn*, *Tik Tok* bei *Twitter*. Vis dėlto pastarasis socialinis tinklas, kuriame bene plačiausiai reiškiamą neapykantos kalbą, Lietuvoje nėra paplitęs lyginant su kitomis užsienio valstybėmis. Taigi, pagal socialinių tinklų veikimo mechanizmą, socialiniuose tinkluose po įrašu paliekamas komentaras ar įrašo, kuriame išreiškiame nuomonę, sukūrimas, kurį komentuoja kiti vartotojai didina įrašo pasiekiamumą vis didesniam ratui vartotojų, jeigu nėra keičiami privatumo nustatymai, ribojantis tokį mechanizmą. Bet kuriuo atveju tai nekeičia esmės, nes socialiniuose tinkluose turi teisę lankytis ir juose veikti tik prisiregistravę asmenys, todėl, kad ir apribojami įrašo pasiekiamumo nustatymai, jis vis tiek pasieks bent jau dalį vartotojų. Nors neapykantą kurstančios nuomonės paskelbimo momentu kitų vartotojų šis įrašas gali būti dar nepasiekęs, tačiau atsižvelgiant į elektroninėje erdvėje patalpintos informacijos išliekamumą ir galimybę bet kuriuo metu socialinių tinklų vartotojams pasiekti šią informaciją, socialiniai tinklai yra laikoma vieša vieta. Reikia pažymėti, jog socialiniuose tinkluose vykstantys susirašinėjimai privačiomis žinutėmis neturėtų būti laikomi kaip vykstantis viešoje vietoje, nes jie neatitinka viešosios vietos kriterijų.

Grįžtant prie viešumo požymio neapykantos kalbos kontekste, tai pagal Generalinio prokuroro rekomendacijas viešumo požymis yra suprantamas kaip įžeidžiamojo, niekinamojo, diskriminacinio pobūdžio vieši kaltininko pareiškimai, taip pat raginimai smurtauti, kurie yra skiriami tam tikram neapibrėžtam skaitytojų ar klausytojų ratui tiesiogiai palenkti, t. y. sukurstyti juos prieš tam tikrą žmonių grupę ar jai priklausantį asmenį dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų sukelti neapykantą, suformuoti niekinamąjį, diskriminacinį požiūrį į juos arba paskatinti vartoti fizinę ar psichinę prievartą prieš juos. Vadinasi, neapykantos kalba laikoma išreikšta viešai, kai ją pasiekia tam tikras neapibrėžtas ratas skaitytojų ar klausytojų. Sąvoka *neapibrėžtas* lingvistine prasme reiškia tiksliai nenusakytas ar nenustatytas.

Taikant šį požymį nekyla abejonių, kad kai neapykantos nuomonė yra išdėstoma paliekant komentarą po kito vartotojo sukurtu įrašu naujienų sraute ar kai ji išdėstoma paties socialinio tinklo vartotojo įrašė, kurio įrašo matomumo nustatymai nėra pakeisti, ji atitinka viešumo požymį. Vis dėlto, kyla pagrįstų abejonių ar šis viešumo požymis galėtų būti pritaikytas ir tais atvejais, kai neapykantos kalbos skleidėjas savo asmeninėje paskyroje publikuoja įrašą, kurio matomumo nustatymai yra pakeisti ir įrašą pasiekia tik skleidėjo pasirinktas ratas vartotojų arba tais atvejais, kai neapykantos kalba yra reiškiamą socialinio tinklo privačioje (uždaroje) grupėje. Kitaip sakant, ar viešumo požymį būtų galima pritaikyti tais atvejais, kai neapykantos kalbą pasiekia ne tam tikras neapibrėžtas ratas skaitytojų ar klausytojų, o ją pasiekia tam tikras apibrėžtas ratas skaitytojų ar klausytojų. Šis aspektas nebuvo analizuotas Lietuvos teismų praktikoje ir mokslinėje doktrinoje, todėl šiuo atveju, siekiant atsakyti į šį klausimą, tenka remtis užsienio valstybių teismų praktikos analogija.

2020 m. sausio mėn. Norvegijos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo dvi bylas dėl neapykantos kalbos reiškimą *Facebook* privačiose grupėse, kuriomis pirmą kartą apibrėžė neapykantos kalbos viešumo pobūdžio ribas, rasistinių ir diskriminacinių pasisakymų internete kontekste (Nguyen Duy, 2021, p. 2). Norvegijos baudžiamojo kodekso 185 straipsnyje yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už neapykantos kalbos apraiškas išsakytas viešai ar kitų asmenų akivaizdoje (*ibid*, p. 2). Abejose bylose kasatoriai nesantaiką kurstančią nuomonę buvo paskelbę uždaroje *Facebook* grupėse. Nagrinėdamas pirmąją bylą teismas skyrė dėmesį būtent viešam pasisakymų pobūdžiui aiškinti ir konstatavo, jog svarbi aplinkybė yra asmenų, galinčių žinoti pasisakymo turinį, o ne ta aplinkybė, kur šis pasisakymo turinys buvo paskelbtas (Norges Høyesterett Dom avsagt 29..., 2020). Norvegijos Aukščiausiasis Teismas akcentavo, kad pasisakymai buvo išreikšti viešai, nes jų turinį galėjo matyti daug *Facebook* grupės narių (grupės narių skaičius siekė 20 000 vartotojų), o aplinkybė, kad komentaras buvo paskelbtas uždaroje *Facebook* grupėje, todėl komentarus galėjo skaityti tik administratoriaus į grupę pridėti nariai, nebuvo laikoma svarbia nustatant viešą pasisakymų pobūdį (*ibid*). Antrojoje byloje Aukščiausiasis Teismas atkreipė dėmesį į Norvegijos Teisingumo ministerijos parengtas rekomendacijas, jog pasisakymas internetinėje erdvėje yra laikomas viešu, jei su juo gali susipažinti daugiau kaip 20-30 asmenų (Supreme Court of Norway judgment..., 2020). Kartu nurodė, jog interneto svetainė gali būti laikoma atvira visuomenei, net jei prieiga prie jos buvo apribota, pavyzdžiui, įdiegtas reikalavimas pateikti prisijungimo vardą ir slaptažodį, taip pat ir tuo

atveju jei tai yra privati (uždara) *Facebook* grupė, nes uždaros grupės egzistavimas yra matomas visiems *Facebook* naudotojams (Nguyen Duy, 2021, p. 5).

Sutiktina su suformuota Norvegijos teismų praktika, jog tais atvejais, kai neapykantos kalba yra išreiškiama privačioje socialinio tinklo grupėje turi būti vertinama ne tai, kur ši neapykantos kalba buvo išreikšta, o kokį ratą vartotojų šis pasisakymas galėjo pasiekti. Atsižvelgiant į tai, pagrįstai darytina išvada, jog Lietuvoje įtvirtinta viešumo požymio samprata neapykantos kalbos kontekste kaip skirta tam tikram neapibrėžtam ratui skaitytojų ar klausytojų yra ydinga. Manytina, jog socialinių tinklų vartotojų, susipažinusių su neapykantos kalba, skaičius gali būti neapibrėžtas, tačiau jos paskleidimas tam tikrais atvejais gali būti atliktas apibrėžtam ratui skaitytojų ar klausytojų privačioje socialinio tinklo grupėje ar skelbiant įrašą ribojant įrašo matomumo nustatymus, nustatant matomumą naujienų sraute apibrėžtai socialinio tinklo vartotojų grupei, kitaip sakant, išreikšta neapykantos kalba nėra laisvai prieinama. Dabartinė įtvirtinta viešumo požymio konstrukcija galėtų lemti tai, kad minėtais atvejais negalėtų būti pritaikomas būdo inkriminavimas, o visa tai sąlygotų baudžiamosios atsakomybės už neapykantos kalbos reiškimą socialiniuose tinkluose negalimumą, nes viešumo požymis yra būtinas nusikalstamos veikos sudėties elementas.

1.1.3. Neapykantos kalbos subjektas

Nusikalstamos veikos subjektu yra laikomas fizinis asmuo, kuris yra pakaltinamas ir sulaukęs baudžiamajame įstatyme nustatyto amžiaus. Neapykantos kalbos subjektu yra laikomas asmuo, kuris savo pasisakymais, išsireiškimais lenkia, kursto kitus asmenis manyti, jog tam tikrai grupei priklausantys žmonės nelaikomi lygiateisiais visuomenės nariais, kursto diskriminuoti konkrečią žmonių grupę (Kauno apygardos teismo baudžiamųjų bylų..., 2012). Atsižvelgiant į tai, jog neapykantos kalba nepatenka į BK 13 straipsnio 2 dalyje pateiktą baigtinį nusikalstamą veikų sąrašą už kurių padarymą asmuo gali atsakyti nuo 14 metų, vadinasi, neapykantos kalbos subjektu gali būti pakaltinamas ir sulaukęs 16 metų fizinis asmuo. Už šią veiką atsako ir juridinis asmuo.

Atsižvelgiant į socialinių tinklų koncepciją analizuojant subjekto požymį, papildomai vertėtų apžvelgti tam tikrus aspektus, pavyzdžiui, ar galima baudžiamoji atsakomybė asmenims pasidalinusiems (*angl. share, retweet*) neapykantos kalbos įrašu, ar galima baudžiamoji atsakomybė asmenims paspaudusiems mygtuką patinka (*angl. like*). Tai yra išimtinai diskusiniai klausimai, kurie Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje ir jurisprudencijoje nebuvo analizuojami. Socialiniuose tinkluose tiek dalinantis neapykantos kalbos įrašu, tiek ant šio įrašo ar neapykantos komentaro spaudžiant mygtuką patinka yra didinamas neapykantos kalbos pasiekiamumas vis didesniai srautui socialinio tinklo vartotojų. Siekiant atsakyti į šiuos išsikeltus klausimus, analizuojant BK, pirmiausia, dėmesys krypsta į BK 170 straipsnio 1 dalį. Analizuojant šio straipsnio dispoziciją, akivaizdu, jog įstatymų leidėjas platinimą suvokia fizine prasme, todėl pagal šią straipsnio dalį šiems asmenims baudžiamosios atsakomybės kilimas nėra galimas. Vis dėlto, platinimas, ypač šiuolaikiniame technologijų amžiuje yra galimas ir virtualia prasme. Platinimas internetinės erdvės kontekste turėtų būti suvokiamas kaip inkriminuojamo turinio persiuntimas, jo sklaidos didinamas, dėl kurio šis turinys tampa prieinamas vis platesnei auditorijai. Platinimo, o konkrečiai, dalinimosi nusikalstamos veikos turiniu internetinėje erdvėje, aspektą analizavo Vokietijos baudžiamosios teisės profesorius Tobias Reinbacher. Profesorius pastebėjo, jog tuo atveju, kai yra tik dalinamasi kito asmens sukurtu neapykantos kalbos įrašu, t. y. papildomai nepridedant savo komentaro, baudžiamasis persekiojimas įrašu pasidalinusiame asmeniui neturėtų būti pradedamas (Reinbacher, 2020, p. 2). Nors ši neapykantos kalba tampa pasiekiamą platesnei vartotojų auditorijai, tačiau tai nebūtinai

reiškia, jog yra sutinkama su įraše išreikšta neapykantos kalba (*ibid*, p. 2). Situacija keičiasi, jei asmuo, kuris dalindamasis neapykantos kalbos įrašu papildomai prideda dar ir savo komentarą, kuriuo, tiesiogiai ar netiesiogiai šiai neapykantos kalbai pritaria (*ibid*, p. 2). Tokiu būdu neapykantos kalbos skleidėjas susitapatina su pirminiu jos reiškėju ir kartu pats tampa neapykantos kalbos reiškėju, todėl toks pasidalinimas tampa savarankiška neapykantos kalbos išraiška už kurią asmuo turėtų būti patrauktas baudžiamojon atsakomybèn (*ibid*, p. 3). Su tokia autoriaus išdėstyta pozicija yra sutinkama ir remiantis analogija, manytina, jog tais atvejais, kai dalinantis įrašu, skleidėjas papildomai prideda savo komentarą, kuriuo išreiškiamas prieštaravimas išreikštai neapykantos kalbai, baudžiamosios atsakomybės kilimas negalimas.

Vertinant ar galima baudžiamoji atsakomybė už paspaudimą ant įrašo ar komentaro „patinka“ (*angl. like*), nes šiuo paspaudimu tarsi pritariama neapykantos kalbai, jog mygtuko „paspaudėjui“ patalpinta nuomonė patinka, tokį subjektą būtų galima bandyti vertinti per padėjėjo prizmę. Iš pirmo žvilgsnio tai atrodo logiška, ypač tais atvejais kai yra raginama imtis aktyvių veiksmų prieš pažeidžiamas grupes, nes toks subjektas taip pat didina sklaidą ir neapykantos kalbos pasiekiamumą internetinėje erdvėje. Yra manančių, jog neapykantos kalba paskleista internete yra nuolatinio pobūdžio ir ji trunka nuolat, dėl jos pasiekiamumo ir išliekamumo, iki kol ji nėra pašalinama (*ibid*, p. 4). Šią poziciją galima mėginti grįsti teisės doktrina, kuri numato, jog nusikalstamų veikų sudėtys pagal tai, ar jos apima nusikalstamus padarinius, skirstomos į materialiąsias ir formaliąsias, todėl tai, kad nusikalstamos veikos sudėtis yra formalioji, nereiškia, kad ji negali būti trunkamoji (Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų..., 2019). Pagal baudžiamosios teisės teoriją ir kasacinio teismo praktiką trunkamoji nusikalstama veika apibūdinama nuolatinium, nepertraukiamu atitinkamos nusikalstamos veikos sudėties, numatytos BK straipsnyje, realizavimu tam tikrą laiką (*ibid*). Neapykantos kalbos raišką elektroninėje erdvėje vertinant kaip trunkamąją veiką, reikėtų, jog spaudžiant mygtuką „patinka“ vyksta tolimesnis nusikalstamos veikos realizavimas, didinant neapykantos komentaro sklaidą. Vis dėlto, ta aplinkybė, jog veika buvo padaryta elektroninėje erdvėje, savaime nepateisina skirtingo vertinimo. Dėl šios priežasties, pagrįstai darytina išvada, kad asmuo, paspaudęs „patinka“ ant komentaro ar įrašo, kuriuo kurstoma nesantaika, negali būti laikomas nusikalstamos veikos padėjėju. Neapykantos kalba kaip veika yra formali ir ji laikoma baigta nuo komentaro ar įrašo patalpinimo socialinėje erdvėje. Bendrininkavimas, kaip jis apibrėžtas BK 24 straipsnyje, yra tyčinis bendras susitarimas

dviejų ar daugiau asmenų bendrai veikti. Nagrinėjimo atvejo kontekste, mažai tikėtina, jog tokie susitarimai egzistuoja, tai greičiau būna momentinė reakcija, o tam tikrais atvejais, mygtuko paspaudimas gali būti ir atsitiktinis (*angl. misclick*). Tai tik bendro pobūdžio analizė, reikalaujanti detalesnio tyrimo, kuris šiame rašto darbe nebus atliekamas. Vis dėlto, atskirai pastebėtina, jog Vokietijoje yra taikoma baudžiamoji atsakomybė už neapykantos kalbos įrašo pamėgimą paspaudžiant „patinka“, tačiau tai daroma ne pagal tą patį Vokietijos baudžiamąjį kodeksą straipsnį, vertinant tokį subjektą kaip padėjėją, o yra inkriminuojamas Vokietijos baudžiamąjį kodeksą 140 straipsnis „atlygis už nusikalstamas veikas ir pritarimas joms“ (Nocon, 2021).

Atsižvelgiant, jog neapykantos kalba socialiniuose tinkluose yra patalpinama į tam tikrą erdvę, kuri yra administruojama socialinių tinklų administratorių, kyla natūralus klausimas: ar šios nusikalstamos veikos atvejais socialinio tinklo administratoriai turėtų atsakyti solidariai? Prieš pradėdant analizuoti šį klausimą, atskirai pastebėtina, jog EŽTT sprendimas *Delfi AS v Estionia* nėra taikomas socialinių tinklų kontekste, nes šis portalas pripažintas viešosios informacijos skleidėju dėl to, jog jis atlieka ne tik techninio, automatinio ir pasyvaus pobūdžio veiksmus, kurie būdingi tarpininkams, bet kartu veikia ir aktyviai, kviečiant skaitytojus reikšti ir savo nuomonę (*Delfi v. Estonia*, 2015). Taip pat apibrėždamas bylos ribas EŽTT pažymėjo, jog byla nėra susijusi su kitais interneto forumais, įskaitant ir socialinius tinklus, kuriuose skelbiami jų naudotojų komentarai, nes diskusija nėra nukreipiama socialinio tinklo valdytojo indėliu į tam tikrą temą, be to socialinio tinklo valdytojas nesiūlo turinio, o turinio teikėjas gali būti ir privatus asmuo (*ibid*).

Grįžtant prie analizuojamo klausimo, reikia pastebėti, jog socialinių tinklų paslaugų teikėjai yra tarpininkai ir atlieka tarpininkavimo funkciją tarp teisės pažeidėjų, kurie viešai paskelbia neapykantos kalbą ir tarp pažeidžiamų grupių, į kuriuos ši neapykantos kalba yra nukreipta. Kitaip sakant, socialinių tinklų paslaugų teikėjai teikia elektroninės informacijos prieglobos paslaugas, kuriomis naudojantis vartotojas gali patalpinti neapykantos kalbą socialiniame tinkle, ši informacija yra saugoma serveryje, o neapykantos kalbos turinys yra pateikiamas ar pasiekiamas kitiems socialinių tinklų vartotojams. Būtent 2000 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (*toliau – Elektroninės komercijos direktyva*) analizuoja tarpininkų atsakomybės klausimus. Pagal Elektroninės komercijos direktyvos nuostatas socialinių tinklų paslaugų teikėjams yra

nustatoma antrinė atsakomybė. Tai reiškia, kad tarpininkas atsako ne dėl to, kad socialiniame tinkle yra patalpinta ir saugoma nesantaiką kurstanti nuomonė, o dėl to, jog pagal Elektroninės komercijos 14 straipsnio 1 dalį turėdamas faktinių žinių apie neteisėtą veiklą, informaciją arba žinodamas apie faktus ar aplinkybes, rodančias, kad verčiamasi neteisėta veikla ar teikiama neteisėta informacija, tokio turinio nepanaikino ar neapribojo galimybės jos pasiekti. Pastebėtina, jog socialinių tinklų paslaugų teikėjas neturi bendros pareigos stebėti informaciją, kuri yra perduodama ir saugoma, nei domėtis faktais ar aplinkybėmis, rodančiomis nelegalią veiklą (2000 m. birželio 8 d. Europos Parlamento..., 2000).

Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, jog socialinių tinklų paslaugų teikėjas turi techninių galimybių užtikrinti greitą neteisėto turinio identifikavimą, pašalinimą ir prevenciją, siekdama užkirsti kelią neteisėtos neapykantos kalbos plitimui internete ir kovoti su juo 2016 m. gegužės mėn. Europos Komisija su *Facebook*, *Microsoft*, *Twitter* ir *Youtube* sudarė „kovos su neapykantos kurstymu internete elgesio kodeksą“¹ (toliau – *Elgesio kodeksas*) (The EU Code of conduct..., 2016). Siekiant veiksmingai kovoti su neapykantos kalba socialiniuose tinkluose, Elgesio kodekso dalyvės buvo įpareigosos įdiegti funkciją, kuria galėtų naudotis socialinio tinklo vartotojai pranešdami apie neapykantos kurstymo atvejus. Be to, įgyvendindamos Elgesio kodeksą IT bendrovės išplėtė savo patikimų pranešėjų tinklą (*angl. trusted flagger*), kuriuo Lietuvoje yra paskirta Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2017, p. 24). Socialinio tinklo paslaugų teikėjas gali pašalinti turinį gavęs patikimo pranešėjo žinią ir netikrindamas turinio teisėtumo (Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui..., 2017), tačiau dėl Žurnalistų etikos inspektorius tarnybos kompetencijos tikrinti neapykantos kalbos turinį plačiau bus analizuojama 2.1 rašto darbo dalyje. Kitais atvejais, kai pranešimus pateikia įprastiniai socialinių tinklų vartotojai, IT bendrovės privalo įvertinti ir vadovaujantis savo taisyklėmis bei gairėmis, o prireikus ir nacionaliniais teisės aktais, kuriais buvo perkeltas Pamatinis sprendimas, ir per 24 valandas, jei tai įvertinta kaip neapykantos kalba, pašalinti ar panaikinti prieigą prie tokio turinio (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2017, p. 24). 2017 m. rugsėjo 28 d. Europos Komisijos priimtame komunikate, kuriame interneto platformoms pateikiamos gairės dėl pranešimo ir veiksmų procedūrų, skirtų kovoti su neteisėtu turiniu internete, Europos Komisija nurodė, jog socialiniai tinklai savanoriškai imdamiesi iniciatyvos priemonių, prisijungdami prie Elgesio kodekso, savaime teisės į Elektroninės komercijos

¹ 2018 m. prie Elgesio kodekso prisijungė *Instagram*, *Snapchat*, 2020 m. prisijungė *TikTok*, o 2021 m. birželio mėn. ir *LinkedIn*.

direktyvos 14 straipsnyje numatytą atsakomybės išimtį nepraranda (Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui..., 2017). Europos Sąjungos Teisingumo Teismas išaiškino, jog minėtos direktyvos 14 straipsnio 1 dalies a punkte įtvirtinta sąlyga turi būti aiškinama kaip taikoma bet kokiaje situacijoje, kai atitinkama interneto platforma vienaip ar kitaip sužino apie tokius faktus ar aplinkybes, kuriomis remdamasis rūpestingas ūkio subjektas turėjo konstatuoti atitinkamą pažeidimą, ir kad, be situacijos, kai apie tai praneša trečioji šalis, tai apima situaciją, kai platforma sužino apie neteisėtą veiklą ar informaciją savo iniciatyva atlikusi tyrimą ir tokiais atvejais netaikoma minėtos sąlygos išimtis (L'Oreal SA and others v. eBay..., 2011). Iš to išplaukia, kad interneto platforma, ėmusi iniciatyvių priemonių siekdama aptikti ir pašalinti neteisėtą turinį, gali įgyti žinių apie neteisėtą veiklą ar neteisėtą informaciją ar apie tai sužinoti, ir dėl to ji galėtų netekti teisės į atsakomybės išimtį pagal Elektroninės komercijos direktyvos 14 straipsnio 1 dalies a punktą (Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui..., 2017). Anot Europos Komisijos tokiais atvejais, gavusi žinių ar apie tai sužinojusi, interneto platforma toliau turi galimybę nedelsdama veikti, kad pašalintų atitinkamą informaciją arba atimtų galimybę ją pasiekti (*ibid*). Visa tai reiškia, jog socialinių tinklų paslaugų teikėjui gavus pranešimą apie neapykantos kalbos reiškimą jo administruojamame tinkle, tačiau netinkamai įvertinus pranešimą ir priėmus sprendimą nepašalinti ar neapriboti prieigos prie komentaro, socialinių tinklų administratoriui gali būti taikoma antrinė atsakomybė, kai teismas analogiško komentaro atžvilgiu konstatuoja, jog juo yra kurstoma nesantaika. Nors BK 170 straipsnio 4 dalis numato baudžiamosios atsakomybės taikymą ir juridiniams asmenims, socialinių tinklų paslaugų teikėjui baudžiamoji atsakomybė aptartu atveju negalėtų būti taikoma.

1.1.4. Neapykantos kalbos subjektyvioji pusė

Subjektyvieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai yra požymiai, kurie apibūdina žmogaus vidinę – psichinę, savo elgesį suvokiančią, pateisinančią, nukreipiančią ir kontroliuojančią pusę (Piesliakas, 2006, p. 319). Sprendžiant ar išreikšta nuomone buvo peržengtos saviraiškos laisvės ribos Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atkreipia dėmesį į būtinumą nustatyti objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visumą (Navickienė *et al.*, 2019, p. 13). Subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai yra glaudžiai susiję su objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais. Kaip subjektyviųjų požymiu visuma vertintina tyčia ir jos

kryptingumas, pasisakymų tikslai ir motyvai, nukreipti prieš konkrečią socialinę grupę ar asmenį. (*ibid*, p. 13).

1.1.4.1. Kaltė neapykantos kalboje

BK 14 straipsnyje yra išskiriamos dvi kaltės formos: tyčia ir neatsargumas. Inkriminuojant neapykantos kalbą turi būti nustatoma kaltininko tiesioginė tyčia, nes tik šia kaltės forma gali pasireikšti analizuojamos veikos. Teismų praktikoje yra pažymėta, jog subjektyviuosius šios nusikalstamos veikos požymius sudaro kaltė – tiesioginė konkretizuota tyčia, turint tikslą pasityčioti, paniekinti asmenį dėl jo rasės, tautybės bei kitų BK 170 straipsnio 2 dalyje nurodytų požymių (Kauno apygardos teismo baudžiamųjų bylų..., 2019). Tai reiškia, jog kaltinamasis suvokia savo daromos veikos pavojingą pobūdį, priešingumą teisei tačiau nori veikti ir veikia tokiu pavojingu būdu, turėdamas galimybę nukreipti savo valią ir neatlikti priešingų teisei, pavojingų veiksmų (*ibid*). Kitaip sakant, neapykantos kalbos reiškėjas supranta, kad atlikdamas viešus pareiškimus viešai tyčiojasi, niekina, skatina neapykantą, kursto diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausančią asmenį arba kursto prieš juos viešai smurtauti, fiziškai susidoroti, ir nori taip veikti (Murauskienė, 2019, p. 29).

Vertinant ar neapykantos kalba pasireiškė tiesiogine tyčia, be kita ko, yra vertinamas ir neteisėtų veiksmų intensyvumas, apimantis parašytų komentarų skaičių, neteisėtų veiksmų trukmę, intensyvumą, kurie rodo ne tik konkretaus asmens pavojingumą, bet ir jo tyčios kryptingumą. (Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų..., 2020). Būtent remiantis sistemiškumo požymiu yra įrodinėjamas valinis kaltės momentas, jog asmuo norėjo taip veikti. Pavieniai komentarai dažnu atveju yra vertinami kaip neetiški, amoralūs, prasilenkiantys su etišku informacijos nuomonės sklaidos laisvės įgyvendinimu, tačiau savo pavojingumo laipsniu neatitinka BK įtvirtintų veikų požymių (Guliakaitė, 2021, p. 28). Toks vertinimas turi nemažą įtaką neapykantos kalbos, kaip nusikalstamos veikos, latentiskumui. Jau minėta, jog *Beizaro ir Levicko prieš Lietuvą* byloje EŽTT pažymėjo, kad komentarų skaičius gali lemti nusikaltimo sunkumą ar baudžiamosios atsakomybės laipsnį, tačiau pakanka net ir vieno neapykantą kurstančio komentaro, jog teisėsaugos institucijos galėtų pradėti vykdyti baudžiamąjį persekiojimą prieš tokį asmenį (*ibid*, p. 33).

Manytina, jog tiesioginę konkretizuotą tyčią rodo ir vieno komentaro išreiškimas elektroninėje erdvėje, būtent atsižvelgiant į bendravimo elektroninėje erdvėje pobūdį.

Vykstant gyvam bendravimui neapykantos kalba gali išsprūsti spontaniškai kaip neapgalvotas atsakas į susiklosčiusią situaciją, t. y. kaltininkas gali išsakyti savo teiginį net nespėjęs suvokti, kad jo išreikšta kalba yra neapykantos kalba. Priešingai vertintina situacija elektroninėje erdvėje. Asmuo reikšdamas nesantaiką kurstančią nuomonę socialinėje erdvėje pradžioje susipažįsta su turiniu, kurį norima komentuoti, tuomet galvoje pradeda formuluoti mintį, kurią nori išreikšti, ją suformulavęs dėsto, išdėstęs perskaito ir paspaudžia mygtuką su kurio paspaudimu ši nesantaiką kurstanti nuomonė tampa pasiekiamą ir kitiems socialinio tinklo vartotojams. Kitaip galėtų būti vertintinos situacijos, jei už mygtuko paspaudimą „patinka“ ant neapykantos komentaro būtų pradėdama baudžiamasis persekiojimas, nes toks veiksmas gali būti atliktas nevalingai (*angl. misclick*), spustelėjus mygtuką naršant internetinėje erdvėje ir norint įrodyti šio veiksmo tiesioginę tyčią atlikto veiksmo išraiškos socialiniame tinkle nebūtų pakankamas įrodymas pagrįsti tiesioginę tyčią. Taigi, valinį kaltininko sprendimą veikti socialinėje erdvėje reiškiant neapykantos kalbą, nukreiptą prieš atitinkamais požymiais, saugotinais įstatymo, apibūdintas grupes ar asmenis, sąlygoja pats socialinio tinklo veikimo mechanizmas.

1.1.4.2. Neapykantos kalbos tikslas ir motyvas

Nustatant veikos pavojingumo laipsnį be veikos padarymo būdo ir kaltės, esminės reikšmės taip pat turi ir kiti veiksniai – motyvai, tikslai. Nusikalstamos veikos tikslas ir motyvas yra tarpusavyje susiję nusikalstamos veikos sudėties elementai, kurie yra sunkiai įrodomi nusikaltimo sudėties požymiai. Nusikaltimo tikslas – tai asmens nusikalstamos veikos siekiai, priežastys dėl ko jis ėmėsi nusikalstamos veikos (Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų..., 2007). Neapykantos kalbos tikslas yra siekis pažeminti konkrečiai grupei priklausančio asmens orumą ir sumenkinti jo vertę (Handbook on European non-discrimination law, 2018, p. 90).

Tuo tarpu neapykantos motyvas yra suvokiamas kaip veikos priežastis, paskata, nusikalstamo elgesio varomoji jėga ir paaiškinimas (Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų..., 2007). Kaip jau minėta anksčiau, neapykantos nusikaltimą sudaro du elementai: (i) priešinga teisei veika ir (ii) neapykanta, šališkumas ir (ar) išankstinis nusistatymas. Kadangi nesantaiką kurstančią nuomonę be neapykantos motyvo sudaro tik kalbos elementas, kuri nėra savaime priešinga teisei veika, tai tokio pobūdžio reiškiamas

turinys nėra pripažįstamas nusikalstama veika apskritai. Tai reiškia, jog neapykantos kalbos atveju kaltininko išankstinis nusistatymas, neapykanta ir (ar) šališkos nuostatos yra esminis momentas taikant baudžiamąją atsakomybę, nes nesant šio motyvo pati kalba savaime nėra nusikalstama veika (Guliakaitė, 2021, p. 11). Dėl šios priežasties neapykantos kalbos atvejais pirmiausia įrodinėjamas nusikalstamos veikos motyvas, t. y., kad kaltininko išankstinis nusistatymas, šališkumas, neapykanta peržengė saviraiškos laisvės ribas (Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų..., 2020). Įrodžius šį neapykantos kalbos motyvą galima konstatuoti ir veikos pavojingumą, nes reiškiant nuomonę buvo peržengtos saviraiškos laisvės ribos, dėl kurių peržengimo yra kėsiniama į pažeidžiamų grupių lygiateisiškumą, o tokiu būdu yra daroma ir teisei priešinga veika.

Pastebėtina, jog patvirtinus 2020 m. Generalinio prokuroro rekomendaciją prie motyvų papildomai įtrauktas ir šališkumas, lyginant su 2009 m. patvirtinta Generalinio prokuroro rekomendacija „*dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų*“. Dėl to, šiai dienai tiek neapykantos nusikaltimo, tiek neapykantos kalbos motyvas gali pasireikšti neapykanta, šališkumu ir (ar) išankstinėmis nuostatomis. Akivaizdu, jog Lietuvos nacionalinėje teisėje šie motyvai yra suvokiami kaip savarankiški, atsižvelgiant į formuluotę „*ir (ar)*“. Šios išskirtos nusikalstamos veikos priežastys, paskatos yra perteklinės. Tarptautinės prokurorų asociacijos ir ESBO Žmogaus teisių ir demokratinių institucijų biuro parengtame praktiniame vadove dėl baudžiamojo persekiojimo už neapykantos nusikaltimus išankstinis nusistatymas ir šališkumo motyvas yra suvokiamas kaip tapačios sąvokos (OSCE ODIHR *et al.*, 2014, p. 20). Tuo tarpu Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje tai nėra suvokiamos kaip tapačios sąvokos ir yra išskiriami kaip skirtingi motyvai. Vis dėlto atsižvelgus į šališkumo definiciją pateiktą ESBO Žmogaus teisių ir demokratinių institucijų biuro šališkumas apibrėžiamas kaip iš anksto susidarytos neigiamos nuomonės, stereotipinės prielaidos, netolerancija arba neapykanta tam tikrai grupei, kuriai bendra kokia nors ypatybė, pvz., rasė, etniškumas, kalba, religija, tautybė, seksualinė orientacija, lytis ar bet kokia kita esminė ypatybė (Guliakaitė, 2021, p. 12). Taigi, šališkumas kaip nusikalstamos veikos motyvas apima tiek neapykantą, tiek išankstines nuostatas, todėl jų vertinimas kaip savarankiškų motyvų yra perteklinis.

Kai kuriuose apibūdinimuose neapykantos kalba pažodžiui suprantama kaip kalba, kuria išreiškiamos ar perduodamos neapykantos emocijos, jausmai (Brown, 2017, p. 436).

Todėl pats žodis „*neapykanta*“ gali klaidinti manant, jog kaltinamasis turi neapkęsti pažeidžiamos grupės, kad veiką būtų galima pripažinti nusikalstama. Tai yra mitas. Pasak akademiko Bhikhu Parek žodis „*neapykanta*“ neapykantos kalboje reiškia priešišumą, atmetimą, norą pakenkti ar pašalinti tikslią grupę iš kelio, jai paskelbiant aktyvų ar pasyvų žodinį karą (*ibid*, p. 439). Vertinant šališkumo motyvą neapykantos kalboje, jis gali būti nulemtas įvairių priežasčių, priklausančių nuo aplinkybių visumos. Šališkumo motyvas, pasireiškiantis etnine, rasine, religine neapykanta, homofobija, transofobija, ksenofobija ar kitų formų prieš grupes, apimtas tam tikros bendros ypatybės, fobija yra nulemtas neapykantos, kurią įtakoja prietarai ir klaidingi įsitikinimai apie tam tikras grupes (Labanauskas, 2019, p. 8). Šališkumas, grįstas prietaisais ir išankstiniais nusistatymais, nesantaiką kurstančioje nuomonėje gali pasireikšti neigiamu požiūriu į asmenis, priklausančius ar priskiriamus tam tikrai grupei (*ibid*, p. 8). Taip pat gali būti teisinamas genocidas prieš tam tikros tautos, rasės, religijos, socialinės ar kitos numatytos žmonių grupės atstovus, kiti nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai, įskaitant trėmimus ir represijas (*ibid*, p. 8). Neapykantos kalba gali būti motyvuojama „kova“ prieš visus konkrečios grupės narius - vieną tautą, rasę, religiją, socialinę, kalbinę ar kitą grupę ar žmonių lytį išaukštinant kitos atžvilgiu (*ibid*, p. 8). Šio motyvo pagrindą puikiai iliustruojantis pavyzdys yra Lietuvos šeimos sąjūdžio asociacijos narių ar jiems prijauniančių socialinio tinklo vartotojų, tam tikrais atvejais peržengiant saviraiškos laisvės ribas, reiškiami neapykantos komentarai, kurstant diskriminuoti žmonių grupę seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės pagrindu. Šiame kontekste taip pat pabrėžtina, jog tam tikru laikotarpiu vyraujantys daugumos visuomenės narių požiūriai ar stereotipai negali būti pateisinamas pagrindas diskriminuoti asmenis vien dėl jų seksualinės orientacijos (Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą, 2020)

Taigi, nusikalstamos veikos tikslas ir motyvas kaip subjektyviosios pusės požymiai yra itin glaudžiai susiję veikos elementais. Šiuo metu neapykantos komentaro motyvai gali pasireikšti šališkumu, neapykanta ir (ar) išankstinėmis nuostatomis, kas vertintina, kaip perteklinis savarankiškų motyvų kriterijų įtvirtinimas, konstatuojant, jog šališkumas apima tiek neapykantą, tiek išankstines nuostatas. Neapykantos kalbos atveju, motyvo nustatymas yra esminis momentas taikant baudžiamąją atsakomybę, nes jo neidentifikavimas reiškia, jog nebuvo peržengtos saviraiškos laisvės ribos, todėl išreikšta nuomonė kaip veika nepasiekia pakankamo pavojingumo lygio.

1.2. Genocido, karo nusikaltimų, nusikaltimų žmoniškumui neigimo, pritarimo ir sumenkinimo sudėtis

Jau minėta, kad nesantaiką kurstanti nuomonė, t. y. neapykantos kalba apima ir BK 170² straipsnį. Generalinio prokuroro rekomendacijose yra pateiktas neapykantos kalbos apibrėžimas, kuris teisiškai įpareigoja tik ikiteisminio tyrimo pareigūnus ir prokurorus. Generalinio prokuroro rekomendacijose įtvirtintas neapykantos kalbos apibrėžimas atskleidžia, jog neapykantos kalba apima BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalį, tačiau neatskleidžia, jog nesantaiką kurstanti nuomonė taip pat apima ir BK 170² straipsnį. Dėl šios priežasties yra rekomenduotina įstatymų leidėjui papildyti neapykantos kalbos apibrėžimą, papildomai įtraukiant apibrėžtį ir dėl BK 170² straipsnio, o naujai suformuotą sąvoką įtvirtinti Visuomenės informavimo įstatyme, kuri taptų teisiškai privaloma ne tik baudžiamojo persekiojimo subjektams. Analizuojant BK 170² straipsnio nusikalstamos veikos sudėtį vartojamas terminas neapykantos kalba suvokiamas kaip BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalyse apibrėžtos nusikalstamos veikos.

Įgyvendinant Pamatinio sprendimo 1 straipsnio 1 dalies c ir d punktus 2010 m. birželio 15 d. įstatymų leidėjas priėmė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 95 straipsnio pakeitimo bei papildymo, Kodekso papildymo 170-2 straipsniu ir Kodekso priedo papildymo įstatymą, kuriuo kriminalizuotas viešas pritarimas tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar jos gyventojams, jų neigimas ar šiurkštus menkinimas. 2021 m. birželio 10 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijoje buvo gautas oficialus pranešimas dėl netinkamo Pamatinio sprendimo perkėlimo ir įgyvendinimo (Europos komisijos 2021 m. birželio 9 d. sprendimas..., 2021). Oficialiame pranešime dėl analizuojamos veikos yra konstatuota, jog, pirma, BK 170² straipsnyje yra numatyta siauresnė baudžiamosios atsakomybės taikymo galimybė nei numatyta Pamatiniame sprendime, o antra, baudžiamosios atsakomybės taikymas už 170² straipsnyje nurodytus nusikaltimus apsiriboja tik nusikaltimais, kurie yra padaryti Lietuvos Respublikos teritorijoje ar prieš Lietuvos piliečius, nors tokių atsakomybės taikymą ribojančių pagrindų Pamatiniame sprendime nėra numatyta (Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos..., 2021). Atsižvelgus į šias pastabas šiuo laikotarpiu Seime yra svarstomas BK 170² straipsnio pakeitimo įstatymo projektas, kuris 2022 m. balandžio pabaigoje turėtų būti patvirtintas.

Reikėtų pažymėti, jog analizuojant BK 170² straipsnio sudėtį bus analizuojami ne visi nusikalstamos veikos sudėties požymiai. Nebus analizuojami nusikalstamos veikos sudėties viešumo, subjekto ir subjektyviosios pusės požymiai, nes jie iš esmės yra analogiški analizuotiems BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalies sudėčių požymiams. Nors įstatymų leidėjas pasirinko įgyvendinti abu Pamatinio sprendimo 2 straipsnyje numatytus alternatyvius veikos padarymo būdus, tačiau sąmoningai nepasisakytina dėl viešosios tvarkos sutrikdymo požymio - jis Lietuvos teismų praktikoje nebuvo pritaikytas nė vieno karto.

1.2.1. Baudžiamojo įstatymo saugomas objektas

Analogiškai kaip ir neapykantos kalba, taip ir viešas pritarimas tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar jos gyventojams, jų neigimas ar šiuurkštus menkinimas, kaip nusikalstama veika, yra viena iš neapykantos kurstyto rūšių įtvirtinta tame pačiame BK XXV skyriuje. Tai reiškia, jog nagrinėjamos nusikalstamos veikos rūšinis objektas yra lygiateisiškumas ir sąžinės laisvė, o papildomu objektu gali būti visuomenės saugumas, žmogaus gyvybė, sveikata ar orumas.

Įstatymų leidėjas įgyvendindamas Pamatinio sprendimo nuostatas atsižvelgė į tai, jog Pamatinis sprendimas apima tik veikas, nukreiptas prieš asmenis, apibūdinamus pagal rasę, odos spalvą, religiją, kilmę arba tautinę ar etninę kilmę bei atsižvelgė į Pamatinio sprendimo preambulės 10 punkto nuostatą, leidžiančią valstybėms narėms priimti nacionalinės teisės normas, išplečiančias šias asmenų grupes atsižvelgiant į valstybių istorinę ir politinę patirtį (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo..., 2009). Dėl šios priežasties įstatymų leidėjas, siekdamas išvengti socialinės padėties, politinių pažiūrų ar kitais kriterijais apibrėžiamų asmenų diskriminacijos atsisakė bet kokiais kriterijais apibūdinamų grupių išskyrimo (*ibid*). Tokiu būdu įtvirtinant, kad straipsnis gina visų asmenų, nukentėjusių nuo genocido, karo nusikaltimų ar nusikaltimų žmogiškumui, lygiateisiškumą bei orumą (*ibid*). Viena vertus, pasirinktas įtvirtintas reglamentavimas nereikalauja papildomai įrodinėti, jog tam tikra asmenų grupė, į kurią nukreipta analizuojama nusikalstama veika, priklauso konkrečiai grupei apibūdinamai pagal Pamatiniame sprendime įtvirtintus požymius. Kita vertus, BK 170² straipsnio 1 dalyje nesant nuorodos į tradicinius diskriminacijos pagrindus, jis tampa atsietas nuo diskriminacijos, įskaitant ir ksenofobijos bei rasizmo kontekstą, kurių pagrindų iš esmės ir buvo priimtas Pamatinis sprendimas (Glodenis, 2019).

Konkrečiai BK 170² straipsnio 1 dalyje įtvirtintos nusikalstamos veikos, įskaitant ir nusikalstamos veikos darymo socialiniuose tinkluose, objektu tampa tarptautinės bendrijos saugomi gėriai: agresijos draudimas, pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės, genocido, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų draudimas, taip pat agresijos, genocido nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų aukų, kitų nukentėjusiųjų asmenų, kovotojų prieš okupaciją garbė ir orumas, taip pat viešoji tvarka (Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos miesto..., 2019).

1.2.2. Genocido, karo nusikaltimų, nusikaltimų žmoniškumui pritarimo, neigimo, šiurkštaus menkinimo objektyvieji požymiai

Viešas pritarimas tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar jos gyventojams, jų neigimas ar šiurkštus menkinimas pagal BK 170² straipsnio 1 dalį yra tyčinis nusikaltimas, kurio sudėtis yra formalioji, t. y. nereikalaujanti tam tikrų pasekmių atsiradimo (Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų..., 2012).

1.2.2.1. Pavojinga veika

BK 170² straipsnio 1 dalis numato baudžiamąją atsakomybę už veikas, kuriomis viešai pritariama genocido, kitiems nusikaltimams žmoniškumui arba karo nusikaltimams ar agresijos faktams prieš Lietuvos Respubliką ir labai sunkiems ar sunkiems nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar labai sunkiems nusikaltimams joms gyventojams, jie neigiami ar šiurkščiai menkinami (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų..., 2013). Tai reiškia, kad už vienas veikas yra baudžiama, kai straipsnio dispozicijoje minimi nusikaltimai yra pripažinti Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisės aktais arba įsiteisėjusiais Lietuvos Respublikos ar tarptautinių teismų sprendimais, už kitas veikas baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma ir nesant tokio pripažinimo (*ibid*). Atsižvelgiant į tai, jog straipsnio dispozicijoje tiesiogiai nurodytas veikos baudžiamumas už agresijos neigimą, pritarimą ar šiurkštų menkinimą prieš Lietuvos Respubliką, kuriuo yra ginama valstybė, atskirai nereikalaujant, jog būtų išreikšta neapykantą kurstanti nuomonė rasistiniais ar ksenofobiniais pagrindais, pakanka, jog ši nuomonė būtų nukreipta prieš Lietuvos

Respubliką. Kvestionuotina ar tai nėra perteklinis reglamentavimas, nepagrįstai ribojantis asmenų saviraiškos laisvę, tačiau tam reikalinga detalesnė analizė, kuri šiame rašto darbe nebus atlikta.

Taigi, pavojinga veika gali pasireikšti trimis alternatyviais veiksmais: pritarimu, neigimu ar šiurkščiu menkinimu. Pritarimas BK 170² straipsnio 1 dalyje nurodytiems nusikaltimams turi būti suprantamas kaip sutikimas su šių nusikalstamų veikų įvykdymu, jų pateisinimas, o neigimas suvokiamas šių nusikalstamų veikų nepripažinimas, t. y., teigimas, kad jie nevyko išvis. Analizuojamos straipsnio dispozicijoje nurodytų nusikaltimų šiurkštus menkinimas suvokiamas kaip istorinių įvykių menkinimas, dažniausiai pasireiškiantis tikrovės neatitinkančios informacijos naudojimu – dezinformacija. Pastebėtina, jog teismų praktikoje šio straipsnio apimtyje daugiausia veika pasireiškė šiurkščiu menkinimu. Teismai pabrėžė, jog istorinių faktų iškraipymas vertintinas kaip šiurkštus menkinimas (Kauno apygardos teismo baudžiamųjų bylų..., 2020). Be kita ko, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad kitoks, nei nustatyta teismų sprendimais bei pripažinta įrodymais, 1991 m. sausio mėn. įvykių interpretavimas yra laikytinas ne nuomonės reiškimu, o nustatytų faktų neigimu ar menkinimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų..., 2013). Tokia formuluotė gali būti naudojama ne tik apibrėžiant 1991 m. sausio mėn. įvykius, bet ir kitus nusikaltimus apibrėžtus BK 170² straipsnio 1 dalies dispozicijoje.

Veika turi pasireikšti ne bet kokio nusikaltimo neigimu, pritarimu ar šiurkščiu menkinimu, o būtent apibrėžtu BK 170² straipsnio dispozicijoje. Vienas blokas veikų už kurias yra baudžiama, apima pritarimą, neigimą ar šiurkštų menkinimą Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisės aktais arba įsiteisėjusiais Lietuvos Respublikos ar tarptautinių teismų sprendimais pripažintiems genocidams, karo nusikaltimams ar nusikaltimams žmoniškumui. Pažymėtina, jog 2022 m. vasario 24 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė rezoliuciją „Dėl Rusijos ir Baltarusijos agresijos prieš Ukrainą“, 2022 m. kovo 10 d. priėmė nutarimą „Dėl nepaprastosios padėties įvedimo“, kuriais yra konstatuojamas Rusijos Federacijos ir Baltarusijos vykdomos karinės agresijos prieš Ukrainą faktas. Šis faktas pripažįstamas ir Europos Sąjungos teisės aktais, taikant ribojamąsias priemones karo agresorėms (2022 m. vasario 25 d. Tarybos sprendimo..., 2022). Tai reiškia, jog vykdoma atvira karinė agresija prieš Ukrainą ir jos žmonės yra pripažinta tiek Lietuvos Respublikos, tiek Europos Sąjungos teisės aktais. O tai lemia, jog yra visos reikalingos prielaidos taikyti baudžiamąją atsakomybę pagal BK 170² straipsnio 1 dalį asmenims, kurie viešai pritaria

agresijai prieš Ukrainą ar siekiant paskleisti neapykantą pasitelkiamą dezinformaciją neigiant ar šiurkščiai menkinant vykdomą agresiją prieš Ukrainą ir jos žmones.

Kitas blokas veikų už kurias yra baudžiama, apima pritarimą, neigimą ar šiurkštų menkinimą sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams, kurie nėra Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisės aktais arba įsiteisėjusiais Lietuvos Respublikos ar tarptautinių teismų sprendimais pripažinti genocidu, karo nusikaltimais ar nusikaltimais žmoniškumui. 2009 m. BK papildymo 170² ir 284¹ straipsniais ir priedo papildymo įstatymo projekto aiškinamajame rašte tiesiogiai įvardinta, jog tai yra SSRS ir nacistinės Vokietijos agresiją prieš Lietuvą vykdžiusių ir joje dalyvavusių asmenų atlikti sunkūs ar labai sunkūs nusikaltimai, kurie gali būti nepriskiriami genocidui, nusikaltimams žmoniškumui ir karo nusikaltimams, kaip pavyzdžiui, 1991 m. Sausio 13-osios žudynės, Medininkų žudynės, kurios Lietuvos prokuratūros ir teismų buvo kvalifikuotos kaip tyčinis nužudymas sunkinančiomis aplinkybėmis ir itin sunkūs antivalstybiniai nusikaltimai, o toks kvalifikavimas įvyko dėl tuometinių baudžiamųjų įstatymų spragų (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo..., 2009).

Teismų praktikoje pažymėta, jog sprendžiant baudžiamosios atsakomybės pagal BK 170² straipsnio 1 dalį klausimą neturi būti iš naujo aiškinamasi, kas vyko 1991 m. sausio 13 d., nes teismų sprendimais nustatyti ir įstatymais pripažinti faktai kiekvienoje atskiroje byloje iš naujo neturi būti nustatinėjami, jokie šaltiniai, kuriuose nesutinkama ar abejojama nustatytais faktais, neprivalo būti tiriami (Kauno apygardos teismo baudžiamųjų bylų..., 2014). Analogiškai šis kriterijus turėtų būti taikomas ir analizuojant pritarimą, neigimą ar šiurkštų menkinimą Lietuvos Respublikos ar Europos Sąjungos teisės aktais arba įsiteisėjusiais Lietuvos Respublikos ar tarptautinių teismų sprendimais pripažintam genocidui, karo nusikaltimams ar nusikaltimams žmoniškumui.

Pastebėtina, jog Europos Komisijos oficialiame pranešime nurodyta, jog BK 170² straipsnio 1 dalies nuostatos, pagal kurias baudžiama už nusikaltimus įvykdytus Lietuvos Respublikos teritorijoje ar prieš Lietuvos Respublikos gyventojus, siaurina Pamatinio sprendimo 1 straipsnio 1 dalies d punkto taikymo sritį, nes panašaus pobūdžio siaurinančių kriterijų Pamatinis sprendimas nenumato (Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos..., 2021). Atsižvelgiant į šią Europos Komisijos oficialiame pranešime pateiktą vertinimą, įstatymo projektu keičiama BK 170² straipsnio 1 dalis, atsisakant baudžiamąją atsakomybę ribojančių požymių, t. y. formuluotės „*Lietuvos Respublikos teritorijoje ar prieš*

Lietuvos Respublikos gyventojus“ (ibid). Vis dėlto, tame pačiame 2009 m. aiškinamajame rašte yra pabrėžta, jog atskirų nusikaltimų išskyrimas už kurių pritarimą, neigimą ar šiurkštų menkinimą kyla baudžiamoji atsakomybė yra įtvirtintas būtent atsižvelgiant į Lietuvos istorinę patirtį nacistinės Vokietijos bei SSRS okupacijos bei represinių režimų metais (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo..., 2009). Todėl nepaisant šių numatomų pakeitimų, manytina, jog yra reikalinga BK 170² straipsnio 1 dalies dispoziciją rekonstruoti iš esmės, nes be jau minėtų probleminių aspektų, teismai vertindami analizuojamos veikos pavojingumą nevertina ar atlikta veika yra siekiama kurstyti smurtą ar neapykantą, nors šie kriterijai Pamatiniame sprendime yra įtvirtinti kaip būtinieji.

1.2.2.2. Nusikalstamos veikos padarymo būdas

Analizuojant nusikalstamos veikos numatytos BK 170² straipsnio 1 dalyje dispoziciją, galima pastebėti, jog norint taikyti baudžiamąją atsakomybę už pritarimą Lietuvos Respublikos ar Europos Sąjungos teisės aktais arba įsiteisėjusiais Lietuvos Respublikos ar tarptautinių teismų sprendimais pripažintiems genocido, karo nusikaltimams, nusikaltimams žmoniškumui ar agresijai prieš Lietuvos Respubliką vykdžiusių ar joje dalyvavusių asmenų sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar jos gyventojams bei jų neigimą ar šiurkštų menkinimą nepakanka tokios „nuomonės“ vien tik išreikšti – tai turi būti padaryta viešai ir, be kita ko, tai turi būti padaryta grasinančiu, užgauliu ar įžeidžiančiu būdu. Viešumo požymis, kaip nusikalstamos veikos padarymo būdas, jau buvo aptartas šio rašto darbo 1.1.2.2. dalyje, kurio taikymo turinys yra identiškas ir BK 170² straipsnio 1 dalies taikymo apimčiai, todėl plačiau dėl šio požymio nepasisakytina.

Veika be viešumo požymio taip pat turi pasireikšti vienu iš alternatyvių būdų – ji turi būti padaryta grasinančiu, užgauliu ar įžeidžiančiu būdu. BK 170² straipsnio 1 dalies veikos padarymo būdai yra vertinamojo pobūdžio, kurie atskleidžiami analizuojant išreikštos nuomonės turinį. Nagrinėjant veikos atlikimo būdą turi būti įvertinta ar nukrypstantis nuo visuotinai pripažintų įvykių vertinimo kitoks tų įvykių vertinimas gali būti pripažintas grasinančiu, užgauliu ar įžeidžiančiu arba viešąją tvarką sutrikdžiusiu agresijos, sunkių ir labai sunkių nusikaltimų viešu pritarimu, neigimu ar šiurkščiu menkinimu (Kauno apygardos teismo baudžiamųjų bylų..., 2014).

Teismų praktikoje nėra atskleisti veikos padarymo būdai, tačiau pastebėtina, jog tais atvejais, kai kaltinamasis apie BK 170² straipsnio 1 dalyje įtvirtintus įvykius skleidžia dezinformaciją, kaltinamajam inkriminuojamas užgaulus ir įžeidžiantis veikos būdas, pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-102/2013.

2. Tam tikrų subjektų, turinčių įgaliojimus vertinti ar išreikšti nuomonę socialinio tinklo asmeninėje paskyroje kursto nesantaiką problematika

Socialiniuose tinkluose identifikavus galimai neapykantos kalbą ne visada yra siekiama represinio pobūdžio tikslų – patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn. Anksčiau atlikta analizė atskleidė, kad tik dėl nedaugelio pažeidimų yra pradedamas ikiteisminis tyrimas apskritai, nors statistika dėl neapykantos kalbos apraiškų socialiniuose tinkluose kardinaliai skiriasi. Pastebėtina, jog ikiteisminio tyrimo pareigūnai pripažįsta, kad nesantaiką kurstanti nuomonė yra rimta problema, tačiau, nėra linkę šių nusikalstamų veikų laikyti tiek pavojingomis, kad už jas būtų taikoma baudžiamoji atsakomybė ir būtų labiau linkę už tokio pobūdžio nusikalstamą veiką taikyti administracinę atsakomybę (Žurnalistų etikos inspektoriaus 2021 metų..., 2022). Tam tikrais atvejais ikiteisminio tyrimo pareigūnų negebėjimas išlikti objektyviais atibojant savo turimus vidinius įsitikinimus nuo neapykantos komentaru išreikštų įsitikinimų, juos vertinant moraliniu, bet ne teisiniu diskursu bei baudžiamąjį persekiojimo institucijų kompetencijos trūkumas nesantaiką kurstančios nuomonės tyrimo klausimu lemia tai, jog neapykantos kalba yra natūralizuojama. Kartu tai sąlygoja, jog institucijos, vykdančios neapykantos kalbos monitoringą socialiniuose tinkluose, yra įpareigos aktyviai užsiimti prevencija šios nusikalstamos veikos atžvilgiu, siekiant apriboti jos sklaidą ir vykdyti „interneto higieną“. Dėl šios priežasties yra reikalinga detaliau paanalizuoti subjektų, vykdančių neapykantos kalbos stebėseną socialiniuose tinkluose, veiklą ir su jais susijusius probleminius aspektus.

2.1. Žurnalistų etikos inspektoriaus kompetencija ir efektyvumas vykdančią prevenciją nesantaiką kurstančios nuomonės apimtyje

Igyvendindami Elgesio kodeksą socialinių tinklų paslaugų teikėjai įdiegė neapykantos kalbos prevencijos įskiepi, kuriuo naudojantis socialinių tinklų registruoti vartotojai gali pranešti apie galimus neapykantos kalbos atvejus. Tokius pranešimus IT bendrovės privalo įvertinti ir esant pagrindui manyti, jog tai neapykantos komentaras – pašalinti ar panaikinti prieigą prie tokio turinio. Pareiga tikrinti turinio teisėtumą netaikoma tais atvejais, kai pranešimas apie galimą neapykantos komentarą praneša patikimas pranešėjas (*angl. trusted flagger*). Lietuvoje patikimu pranešėju yra paskira Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. Tai reiškia,

jog ši institucija internetinėje erdvėje atlieka viešai prieinamos informacijos stebėseną ir šios informacijos vertinimą dėl nesantaikos skatinimo įvairiais pagrindais. Įvertinusi, jog vartotojo viešai paskelbtas turinys yra neapykantos kalbos reiškinys - Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba apie tai praneša socialinių tinklų paslaugų teikėjui per įdiegtą įskiepi, kuris turi teisę netikrinęs informacijos ją pašalinti.

Šioje vietoje derėtų prisiminti, jog už nesantaiką kurstančios nuomonės raišką yra numatyta tik baudžiamoji atsakomybė. Pagal BPK 2 straipsnį prokuroras ir ikiteisminio tyrimo įstaigos kiekvienu atveju, kai paaiškėja nusikalstamos veikos požymių, privalo pagal savo kompetenciją imtis visų įstatymų numatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista veika. Visa tai reiškia, kad baudžiamąjį persekiojimą pradeda ir jį palaiko baudžiamojo persekiojimo institucijos – ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir prokurorai. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos vaidmuo ikiteisminio ir teismo proceso metu yra specialisto išvados teikimas. Specialistai tokio pobūdžio bylose teikia išvadas dėl tyrimo objekto (teksto, jo dalių, žodžių ar kitų užrašų, simbolių, ženklų ir pan.) turinio (vaizdo) pobūdžio, jo lingvistinės, semiotinės, socialinės, psichologinės, istorinės ar kitos prasmės (Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų..., 2020). Klausimai ar tekstas, jų dalys, žodžiai ir pan. kursto prieš kurią nors žmonių grupę ar ją diskriminuoja yra priskiriami veika kvalifikuojančio ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro kompetencijai, bet ne specialisto (*ibid*). Iš pateikto aiškinimo, akivaizdu, kad nuomonės kvalifikavimas kaip nesantaiką kurstančios už kurią kyla baudžiamoji atsakomybė yra baudžiamojo persekiojimo institucijų kompetencija, kuri negali būti perleista kitiems subjektams. Kitaip tariant, kol už nesantaiką kurstančią nuomonę yra numatyta tik baudžiamoji atsakomybė, jokie kiti subjektai nėra kompetentingi vertinti tokios nuomonės turinio.

Vis dėlto, aukščiau aptartas galiojantis reglamentavimas dėl Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos (*toliau – ir ŽEIT*) įforminimo kaip patikimo pranešėjo ir jo veiklos socialiniuose tinkluose sukuria priešingas prielaidas. Vadovaujantis Visuomenės informavimo įstatymo 50 straipsnio 8 dalimi žurnalistų etikos inspektorius turi kompetenciją nustatyti ar paskelbta viešoji informacija skatina nesantaiką dėl amžiaus, lyties ir kitų BK 170 straipsnyje numatytų požymių. O to paties straipsnio 2 dalies 1 punkte yra įtvirtinta, jog minėtas valstybės pareigūnas turi teisę savo iniciatyva pradėti tyrimą arba perduoti surinktą tyrimo medžiagą ištirti kompetentingoms valstybės institucijoms. Žurnalistų etikos inspektorius vykdydamas savo funkcijas elektroninėje erdvėje atlieka tyrimą, kurio metu

nagrinėja klausimą ar paskelbtas įrašas kursto nesantaiką prieš kokią nors žmonių grupę. Tai yra, sprendamas ar yra reikalinga skirti socialinių tinklų paslaugų teikėjui įpareigojimą pašalinti ar apriboti prieinamą turinį, žurnalistų etikos inspektorius nagrinėja tą patį klausimą, kurį nagrinėja baudžiamojo persekiojimo institucijos baudžiamojo proceso metu sprendamos ar nuomonės reiškėją yra reikalinga patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Nors pašalinus neapykantos komentarą yra ribojama nuomonės reiškėjo saviraiškos laisvė, tačiau vykdomas monitoringas nuomonės reiškėjui nesukuria jokių neigiamų teisinių pasekmių. Žurnalistų etikos inspektorius vykdo tik prevencinę funkciją. Pašalinta nesantaiką kurstanti nuomonė nuomonės reiškėjui gali būti indikatorius, kad jo reiškiamą nuomonę yra netinkama tam tikrų grupių ar asmenų atžvilgiu, tačiau tai nebūtinai reiškia, jog įvykdytas procesas pasieks tikslą – atgrasys asmenį nuo pakartotinio komentaro paskelbimo ar tolimesnės neapykantos sklaidos socialiniame tinkle. O kartu vykdomu monitoringu yra palaikoma „interneto higiena“, kuri saugo pažeidžiamas grupes ir šių grupių asmenis nuo galimų neigiamų pasekmių, emocinės ar psichologinės žalos, kuriuos gali sukelti nestabdoma neapykantos kalba. Taigi, ŽEIT ir jos inspektorius baudžiamajame procese ir socialiniuose tinkluose atlieka skirtingas funkcijas. Socialiniuose tinkluose atliekama neapykantos kalbos identifikavimo ir šalinimo politika yra įgyvendinama tik prevencijos funkcija, kuria nuomonės reiškėjas nėra nubaudžiamas, tik apribojama netinkamai naudojama saviraiškos laisvė, todėl žurnalistų etikos inspektoriumi suteikta kompetencija nepažeidžia baudžiamosios proceso sampratos.

Atskirai pastebėtina, jog žurnalistų etikos inspektorius funkcijų prigimtis yra visuomenės informavimo priemonėse pažeistų žmogaus teisių gynimas (Žurnalistų etikos inspektorius tarnybos 2016..., 2017). ŽEIT kompetencija identifikuoti neapykantos kalbą yra neabejojama, atsižvelgiant į tai, jog ši institucija, be kita ko, specializuojasi neapykantos kalbos srityje. Vis dėlto, ypatingai svarbu pažymėti, kad net tais atvejais, kai inspektorius, atlikęs monitoringą ir nustatęs galimą nesantaikos kurstymą, informaciją persiunčia ikiteisminio tyrimo institucijoms, prašydamas atlikti ikiteisminį tyrimą, institucijos, dažnu atveju, ikiteisminį tyrimą pradėti atsisako (Žurnalistų etikos inspektorius tarnybos 2019..., 2020). To priežastys jau buvo aptartos, bet pakartotinai paminėta viena iš jų: ikiteisminio tyrimo pareigūnai dažnu atveju nėra linkę šių veikų laikyti tiek pavojingomis, jog už jas kiltų baudžiamoji atsakomybė ir tam tikrais atvejais būtų linkę labiau taikyti administracinę atsakomybę. Šiame rašto darbe jau antrą kartą yra keliamas klausimas dėl administracinės

atsakomybės įtvirtinimo už nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimą. Atsižvelgiant į dažnu atveju valstybės nevykdomą pozityvią pareigą nesantaiką kurstančios nuomonės apimtyje ir tokiu būdu neužtikrinant pažeidžiamų grupių ir jiems priklausančių asmenų teisės į saugumą nuo nusikalstamų kėsinių bei teisės į tinkamą procesą, iš esmės šias grupes įpareigojant susitaikyti su jiems primetama stigma, pagrįstai manytina, jog yra reikalinga neapykantos kalbą įtvirtinti Administraciniame nusižengimų kodekse (*toliau – ANK*). Įstatymų leidėjui rekomenduotina įtraukti žurnalistų etikos inspektorių į subjektų sąrašą, galinčių pradėti administracinio nusižengimų teiseną, nagrinėti administracinių nusižengimų bylas ir skirti administracines nuobaudas dėl neapykantos kalbos apraiškų. Manytina, jog šios veikos įtvirtinimas ANK ir kompetencijos suteikimas žurnalistų etikos inspektoriui, ją pastarajam įgyvendinant ateityje padėtų suformuoti aiškia veikos pavojingumo takoskyrą tarp baudžiamosios ir administracinės atsakomybės, o kartu būtų panaikinta prielaida, jog nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimas nėra baudžiamas.

2.2. Policijos virtualaus patrulio efektyvumas vykdant prevenciją nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimo apimtyje

Nuo 2021 m. balandžio mėn. antruoju subjektu vykdančiu socialinių tinklų monitoringą tapo policijos virtualus patrulis. Pastebėtina, jog kol kas yra patruliuojama tik socialiniame tinkle „Facebook“. Lietuvos policijos virtualaus patrulio veikimo modelis savo esme atitinka jau nuo 2011 m. dirbančio Estijos virtualaus patrulio (*angl. web constables*) veikimo modelį (*web constables*, 2019) Pasiteiravus paties subjekto apie jo reglamentavimą – Lietuvoje veikiantis policijos virtualus patrulis nurodė, jog jo veikla buvo pradėta eksperimento būdu, tačiau virtualaus patrulio veikla ateityje bus reglamentuojama atskiru teisės aktu.

Šiuo metu virtualaus patrulio įgaliojimus ir veiklą apibrėžia Policijos įstatymo bendrosios nuostatos. Į virtualaus patrulio profilį jungiasi keletą pareigūnų, kurie užtikrina nepertraukiamą tarnybą ir viešosios erdvės stebėjimą, o pati veikla orientuota į prevencinę veiklą elektroninėje erdvėje (*Labas rytas, Lietuva II dalis...*, 2021). Virtualaus patruliavimo funkcijos apima socialinių tinklų stebėjimą, gautos informacijos vertinimą ir rinkimą papildomos informacijos, jei reikalinga bei asmenų konsultavimą ir informavimą (*Execution of the ECHR judgment...*, 2021).

Kaip jau ir minėta, pagrindinė socialiniuose tinkluose patruliuojančio pareigūno funkcija yra prevencinė veikla. Jis viešai įspėja asmenis galimai skleidžiančius nesantaiką kurstančią nuomonę nutraukti tokią veiką. Tais atvejais, kai veika nenutraukiama ar nustatomi akivaizdūs nusikalstamos veikos požymiai – informacija yra fiksuojama ir perduodama atitinkamam teritoriniam policijos padaliniiui dėl aplinkybių patikslinimo ar ikiteisminio tyrimo pradėjimo.

Lyginant žurnalistų etikos inspektoriaus ir policijos virtualaus pareigūno vykdomą prevenciją, manytina, jog pastarojo vykdoma prevencija yra efektyvesnė. Žurnalistų etikos inspektoriaus vykdomos veiklos atveju, įpareigojus socialinių tinklų paslaugų teikėją, neapykantos komentaras yra pašalinamas iš socialinės erdvės. Nuomonės reiškėjui tai nesukelia jokių teisinių pasekmių, tačiau grupė ar jai priklausantis asmuo neturi taikstyti ar gintis nuo prieš ją skleidžiamos neapykantos kalbos. Tuo tarpu policijos virtualaus patrulio vykdomos veiklos atveju žmonių grupė prieš kurią yra nukreipta nesantaiką kurstanti nuomonė nėra taip efektyviai apsaugoma nuo socialinėje erdvėje kylančios įtampos. Viešas įspėjimas nuomonės reiškėjui taip pat nesukelia teisinių pasekmių, tačiau šis subjektas yra moraliai pasmerkiamas visuomenės. Jo veikla nėra pripažįstama moraliai teisinga ir jis yra išskiriamas iš kitų socialinio tinklo narių – jo netinkamas elgesys yra matomas kitiems vartotojams. Būtent dėl šios priežasties manytina, kad virtualiam patruliui viešai įspėjant netinkamai saviraiškos laisvę naudojančią nuomonės reiškėją yra atgrasomas ne tik pats nuomonės skleidėjas, bet ir kiti socialinio tinklo vartotojai siekiantis skleisti neapykantos kalbą socialinėje erdvėje.

Taigi, policijos virtualaus patrulio vykdoma prevencija socialiniuose tinkluose yra efektyvesnė lyginant su žurnalistų etikos inspektoriaus vykdomu monitoringu. Tokia išvada daroma atsižvelgiant į tai, jog pašalinto neapykantos komentaro atveju apie netinkamą elgesį sužino tik pats skleidėjas ar pakankamai mažas ratas kitų socialinio tinklo vartotojų, o kai neapykantos komentaro autorius yra viešai įspėjamas apie tai, kad jo elgesys yra netinkamas, sužino platesnė visuomenės dalis. Vis dėlto, yra reikalinga, jog šio subjekto socialiniuose tinkluose vykdomas monitoringas būtų tinkamai reglamentuojamas.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Istoriniai įvykiai atskleidė, jog iš nestabdomų nesantaikos kurstymo apraiškų gali kilti skaudžios pasekmės. Tobulėjant technologijoms didelė komunikacijos dalis persikėlė į elektroninę erdvę ir socialinius tinklus, kurie išsiskiria greita informacijos sklaida, šios informacijos pasiekiamumu ir išliekamumu elektroninėje erdvėje. Šios priežastys sąlygojo nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimo elektroninėje erdvėje kriminalizavimą;
2. Nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimas (neapykantos kalba) apima BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalis bei 170² straipsnio 1 dalį. Atsižvelgiant, jog pateiktoje neapykantos kalbos definicijoje atsispindi tik BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalies požymiai, siūlytina papildyti Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnį apibrėžiant neapykantos kalbą, kurioje atsispindėtų ir BK 170² straipsnio apibrėžtis;
3. Nepaisant tokio plataus nuo neapykantos kalbos saugomų požymių, būdingų tam tikroms grupėms ir jų asmenims, sąrašo, siūlytina šį sąrašą papildyti, papildomai įtraukiant lytinės tapatybės ir pilietybės požymius. Lytinės tapatybės požymio priskyrimas lyties požymiui, sąlygoja šių asmenų grupės gynimą tik siaurąja prasme – ginami tik transeksualūs, tačiau ne translyčiai asmenys. Nors Lietuvos valdžios institucijos nurodė, jog pilietybę apima tautybės pagrindas, tačiau atsižvelgiant į Lygių galimybių įstatymo nuostatas tampa akivaizdu, jog šiuos požymius įstatymo leidėjas nevertina kaip tapačių;
4. Šališkumo, neapykantos ir (ar) išankstinių nuostatų įtvirtinimas kaip savarankiškų motyvų neapykantos kalboje yra vertintinas kaip perteklinis reguliavimas, konstatuojant, kad šališkumas apima tiek neapykantą, tiek išankstines nuostatas;
5. BK 170² straipsnio 1 dalyje įtvirtintas reglamentavimas nepagrįstai riboja asmenų saviraiškos laisvę. Kriminalizuojant viešą pritarimą genocido, karo nusikaltimų, nusikaltimų žmoniškumui, jų neigimą ar šurkštų menkinimą kaip nusikalstamą veiką buvo atsiribota nuo Pamatinio sprendimo - tam tikrais atvejais baudžiamajai atsakomybei kilti pakanka nesantaiką kurstančią nuomonę nukreipti prieš Lietuvos Respubliką, bet ne prieš jos gyventojus rasiniais ar ksenofobiniais pagrindais. Be kita ko, taikant baudžiamąją atsakomybę nėra vertinama ar atlikta veika yra siekiama kurstyti smurtą ar neapykantą, nors šie kriterijai Pamatiniame sprendime yra įtvirtinti

- kaip būtineji nusikalstamos veikos požymiai. Manytina, jog yra reikalinga BK 170² straipsnio 1 dalies dispoziciją rekonstruoti iš esmės;
6. Socialinių tinklų vartotojų, susipažinusių su neapykantos kalba, skaičius gali būti neapibrėžtas, tačiau jos pasiekiamumas gali būti apribotas apibrėžtam ratui skaitytojų ar klausytojų, ribojant įrašo matomumo nustatymus ar išreiškiant neapykantos kalbą uždaroje (privačioje) socialinio tinklo grupėje. Svarbi aplinkybė turėtų būti asmenų, galinčių žinoti pasisakymo turinį, o ne ta aplinkybė, kur šis pasisakymo turinys buvo paskelbtas, tačiau dabartinė viešumo požymio konstrukcija galėtų sąlygoti baudžiamosios atsakomybės negalimumą;
 7. Socialinio tinklo vartotojui, kuris tik dalinasi (*angl. share*) kito asmens sukurtu neapykantos kalbos įrašu – baudžiamosios atsakomybės kilimas negalimas, nes tai nebūtinai reiškia, jog įrašu pasidalinęs asmuo sutinka su išreikšta nuomone. Priešingai vertintina situacija, kai asmuo dalindamasis įrašu prideda savo komentarą, kuriuo tiesiogiai ar netiesiogiai pritaria neapykantos kalbai. Neabejotina, jog neapykantos kalbos pasiekiamumas yra didinamas ant įrašo spaudžiant mygtuką „patinka“, tačiau ši aplinkybė nėra pakankama taikyti asmeniui baudžiamąją atsakomybę;
 8. Socialinių tinklų administratoriai prisijungę prie Elgesio kodekso buvo įpareigoti įdiegti funkciją, kuria naudodamiesi socialinio tinklo vartotojai gali pranešti apie nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimo atvejus. Kai įdiegtu įskiepiu pasinaudoja nepatikimas pranešėjas, socialinių tinklų paslaugų teikėjai yra įpareigoti tikrinti ir vertinti ar turinyje apie kurį buvo pranešta yra neapykantos kalbos požymių. Netinkamai įvertinus pranešimą ir priėmus sprendimą nepašalinti ar neapriboti prieigos prie tokio komentaro, socialinių tinklų administratorius neatsako solidariai su neapykantos kalbos reiškėjais, tačiau jam gali būti taikoma antrinė atsakomybė;
 9. Riba tarp saviraiškos laisvės ir nesantaikos kurstymo nustatoma vertinant padarytos veikos pavojingumą. Išreikštą nuomonę vertinant neapykantos kalbos kontekste, jos nepakanka išanalizuoti vien tik lingvistiniu požiūriu. Turi būti vertinamas visas su komentaru susijęs kontekstas – objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma. Išskirtini objektyvieji požymiai vertinant veikos pavojingumą: pasisakymų pobūdis ir turinys, socialinio konteksto įtemptumas, pati situacija, kurioje buvo išreikšti pasisakymai (paskleidimo būdas), aplinkinių reakcija į pareikštą nuomonę bei subjektyvieji požymiai: tyčia ir jos kryptingumas, pasisakymo tikslai ir motyvai.

- Nesant nuomonėje šališkumo (išankstinio nusistatymo, neapykantos) motyvo, laikoma, kad reiškiamą nuomonę neperžengė saviraiškos laisvės ribų;
10. Socialiniuose tinkluose policijos virtualaus patrulio vykdoma prevencija yra efektyvesnė lyginant su žurnalistų etikos inspektoriaus vykdomu monitoringu. ŽEIT vykdomo monitoringo metu apie pašalintą komentarą sužino tik pats nesantaiką kurstančios nuomonės skleidėjas ar pakankamai mažas ratas socialinio tinklo vartotojų. Tuo tarpu policijos virtualaus patrulio viešu įspėjimu yra viešai pasmerkiamas neapykantos nuomonės reiškėjo elgesys, jo veiką pripažįstant moraliai neteisinga, o vykdoma prevencija yra matoma ir platesniam visuomenės ratui;
 11. Neapykantos kalba pasižymi latentiskumu. Manytina, jog tam tikrų veikų dekriminalizavimas, pavyzdžiui, tyčiojimosi veikos perkėlimas į ANK, padėtų įgyvendinti atsakomybės neišvengiamumo principą kovojant su neapykantos kalbos latentiskumu. Siūlytina įtvirtinti neapykantos kalbą ir ANK, o žurnalistų etikos inspektorių įtraukti į subjektų sąrašą, galinčių pradėti administracinių nusižengimų teiseną dėl neapykantos kalbos apraiškų.

Naudotų šaltinių sąrašas

I. Teisės norminiai aktai

1.1. *Tarptautinės konvencijos, rekomendacijos ir kt.*

1. Tarptautinės konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (1965). *Valstybės žinios*, 108-2957.
2. Konvencijos dėl elektroninių nusikaltimų Papildomas protokolas dėl rasistinio ir ksenofobinio pobūdžio veikų, padarytų naudojantis kompiuterinėmis sistemomis, kriminalizavimo (2003). *Valstybės žinios*, 2006, 75-2850.

1.2. *Europos Sąjungos reglamentai, direktyvos ir kt.*

3. Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. birželio 8 d. direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (Elektroninės komercijos Direktyva). OL L178, p. 1-16.
4. Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. spalio 25 d. direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR. OJ L 315, p. 57-73.
5. Europos Parlamento ir Tarybos 2017 m. kovo 15 d. direktyva (ES) 2017/541 dėl kovos su terorizmu, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/475/TVR ir iš dalies keičianti Tarybos sprendimą 2005/671/TVR. OJ L 88, p. 6-21.
6. Europos komisijos 2021 m. birželio 9 d. sprendimas INF/21/2743 dėl kovos su rasizmu ir ksenofobija. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/INF_21_2743 .
7. Europos Tarybos 2022 m. vasario 25 d. sprendimo (BUSP) 2022/327, kuriuo iš dalies keičiamas Sprendimas 2014/512/BUSP dėl ribojamųjų priemonių atsižvelgiant į Rusijos veiksmus, kuriais destabilizuojama padėtis Ukrainoje, klaidų ištaisymas. OL L 78, 8.3.2022, p. 45.

1.3. *Konstitucija, kodeksai, įstatymai*

8. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.

9. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.
10. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.
11. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (2015). TAR, 11216.
12. Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksas (2020). TAR, 2020-10556.
13. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 33-807.
14. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 71-1706.
15. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas (2003). *Valstybės žinios*, 114-5115.
16. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas (2006). *Valstybės žinios*, 17-589.
17. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 169, 170 ir 170¹ straipsnių pakeitimo įstatymas (2017). TAR, 8026.
18. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 95 straipsnio pakeitimo bei papildymo, Kodekso papildymo 170-2 straipsniu ir Kodekso priedo papildymo įstatymas (2010). *Valstybės žinios*, 75-3792.
19. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo Nr. IX-1826 pakeitimo įstatymas (2016). TAR, 26967.
20. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso papildymo 831 straipsniu ir 589 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (2021). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/e7b33750832611eb84c497f41d72a99a?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=e45ea6a0-20e2-47a5-b5ec-1b7266d1e0f8>.
21. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 60, 129, 135, 138, 169, 170, 170¹ ir 170² straipsnių pakeitimo įstatymo projektas (2021). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/d6b9afd21c4411ecad9fbbf5f006237b?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=d3261e51-97be-44d9-9953-ed17cf01165b>.
22. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 60, 129, 135, 138, 169, 170, 170¹ ir 170² straipsnių pakeitimo įstatymo projektas (2022). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/ed8fd250bb5611ec9f0095b4d96fd400>.

1.4. Ministrų įsakymai ir kiti poįstatyminiai aktai

23. Lietuvos Respublikos Seimo 2022 m. kovo 10 d. nutarimas Nr. XIV-932 „dėl nepaprastosios padėties įvedimo“. TAR, 4618.
24. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 m. kovo 30 d. įsakymu Nr. 19.9-4265 patvirtintos „Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos. Prieiga per internetą: https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/04/neapykantos_nusikaltimu_tyrimo_metodines_rekomendacijos.pdf[žiūrėta 2022 m. balandžio 18 d.].
25. Pakruojo rajono savivaldybės tarybos 2019 m. rugsėjo 26 d. sprendimas Nr. T-243 „dėl Pakruojo rajono savivaldybės studijų rėmimo fondo tarybos darbo reglamento ir Pakruojo rajono savivaldybės studijų rėmimo fondo nuostatų patvirtinimo“. TAR, 2019-15445.
26. Kėdainių rajono savivaldybės tarybos 2021 m. gruodžio 17 d. sprendimas Nr. TS-335 „dėl Kėdainių bendruomenės socialinio centro nuostatų patvirtinimo“. TAR, 2021-26289.

II. Specialioji literatūra

2.1. Knygos

27. Piesliakas, V. (2006). *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Vadovėlis. Vilnius: Justitia.

2.2. Elektroninės knygos

28. Bayer, J., Bard, P. (2020). *Hate speech and hate crime in the EU and the evaluation of online content regulation approaches*. [interaktyvus], European Union. Prieiga per internetą: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/655135/IPOL_STU\(2020\)655135_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/655135/IPOL_STU(2020)655135_EN.pdf) [žiūrėta 2022 m. balandžio 19 d.].
29. European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe (2018). *Handbook on European non-discrimination law*. [interaktyvus], Publications Office of the European Union. Prieiga per internetą: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_non_discr_law_ENG.pdf [žiūrėta 2022 m. balandžio 18 d.].

30. Guliakaitė, M., Jurevičiūtė, G., Sabatauskaitė, B., Paškytė, A., Juškaitė, J., Velička, V. (2021). *Neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kalba: situacijos Lietuvoje apžvalga*. [interaktyvus], Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Prieiga per internetą: <http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2021/02/NEAPYKANTOS-NUSIKALTIMAI-IR-NEAPYKANTOS-KALBA-SITUACIJOS-LIETUVOJE-AP%C5%BDVALGA.pdf> [žiūrėta 2022 m. balandžio 19 d.].
31. Labanauskas, L. (2019). *Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaita*. [interaktyvus], Vidaus reikalų ministerija. Prieiga per internetą: https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Pa%C5%BEid%C5%BEiam%C5%B3%20bendruomeni%C5%B3%20ko_kybinio%20tyrimo%20ataskaita.pdf [žiūrėta 2022 m. balandžio 18 d.].
32. Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenė (2018). *Rekomendacijos dėl veiksmų kovojant su antisemitizmu ir romafobija Lietuvoje, 2018 m.* Prieiga per internetą: <https://www.lzb.lt/wp-content/uploads/2018/03/Rekomendacijos-2018.pdf> [žiūrėta 2022 m. balandžio 19 d.].
33. Navickienė, Ž. ir Velička, V. (2019). *Baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo atvejų analizės ataskaita*. [interaktyvus], Vidaus reikalų ministerija. Prieiga per internetą: https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Neapykantos_nusikaltimu_tyrimas_Ataskaita_2019.pdf [žiūrėta 2022 m. balandžio 19 d.].
34. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (2009). *Hate crime laws. A practical guide*. [interaktyvus], OSCE/ODIHR. Prieiga per internetą: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/e/36426.pdf> [žiūrėta: 2022 m. balandžio 18 d.].
35. OSCE ODIHR and International Association of Prosecutors (2014). *Prosecuting Hate Crimes. A Practical Guide*. [interaktyvus], OSCE ODIHR. Prieiga per internetą: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/0/124532.pdf> [žiūrėta 2022 m. balandžio 19 d.].
36. Žmogaus teisių stebėjimo institutas (2013). *Neapykantos kurstymas Lietuvoje. Dažniausiai užduodami klausimai*. [interaktyvus], Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Prieiga per internetą: <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2016/08/Neapykantos-kurstymas-Lietuvoje-DUK.pdf> [žiūrėta: 2022 m. balandžio 18 d.].

37. Žmogaus teisių stebėjimo institutas (2017). *Atsakas į neapykantos nusikaltimus: situacijos Lietuvoje apžvalga*. [interaktyvus], Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Prieiga per internetą: <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2017/12/Atsakas-%C4%AF-neapykantos-nusikaltimus-2017-1.pdf> [žiūrėta: 2022 m. balandžio 17 d.].
38. Žmogaus teisių stebėjimo institutas ir Lietuvos žmogaus teisių centras (2020). *Bendradarbiavimas su neapykantos nusikaltimų pažeidžiamomis bendruomenėmis*. [interaktyvus], Vidaus reikalų ministerija. Prieiga per internetą: https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Praktinis%20vadovas_LT.pdf [žiūrėta 2022 m. balandžio 18 d.].
39. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba (2017). *Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos 2016 metų veiklos ataskaita*. [interaktyvus], žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. Prieiga per internetą: <https://zeit.lt/data/public/uploads/2017/04/2016metu-ataskaita.pdf> [žiūrėta 2022 m. balandžio 24 d.].
40. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba (2020). *Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos 2019 metų veiklos ataskaita*. [interaktyvus], žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. Prieiga per internetą: https://www.zeit.lt/data/public/uploads/2020/04/2019-metu_-veiklos-ataskaita.pdf [žiūrėta 2022 m. balandžio 26 d.].
41. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba (2022). *Žurnalistų etikos inspektoriaus 2021 metų veiklos ataskaita ir analitinė apžvalga „demokratinės visuomenės informavimo kultūros plėtros gairės“*. [interaktyvus], žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. Prieiga per internetą: <https://www.zeit.lt/data/public/uploads/2022/04/2022-04-01-ataskaita-ir-analitika-galutinis.pdf> [žiūrėta 2022 m. balandžio 24 d.].

2.3. Straipsniai elektroniniuose mokslo žurnaluose

42. Brown A., (2017) What is hate speech? Part 1: the myth of hate. *Law and Philosophy*, 36, p. 419-468, <https://doi.org/10.1007/s10982-017-9297-1>.
43. Castano – Pulgarin S., Suarez – Betancur N., Magnolia Tilano Vega L., Herrera Lopez H., (2021). Internet, social media and online hate speech. Systematic review. *Aggression and violent behavior*, 58, <https://doi.org/10.1016/j.avb.2021.101608>.
44. Nguyen Duy I., (2021). The limits to free speech on social media: on two recent decisions of the Supreme Court of Norway. *Nordic Journal of Human Rights*, 38:3, p. 237-245, <https://doi.org/10.1080/18918131.2021.1872762>.

45. Petrėnaitė D., (2017). Lytinio identiteto samprata ir jos problematika šiuolaikinėje teisėje. *Jurisprudencija*, 1(24), p. 150-165, <https://doi.org/10.13165/JUR-17-24-1-08>.
46. Reinbacher T., (2020). Die “Weiterverbreitung” von Hate Speech in sozialen Medien – Fragen der Beteiligung an einer gemass § 185 StGB strafbaren Beleidigung. *Juristen Zeitung*, 75(11), p. 558-563, <https://doi.org/10.1628/jz-2020-0167>.

III. Teismų praktika

3.1. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

47. *Campbell and Cosans v. The United Kingdom* [ECHR], No. 7743/76, [25.02.1982]. ECLI:CE:ECHR:1982:0225 JUD000751176.
48. *Timishev v. Russia* [ECHR], No. 55762/00 and No. 55974/00, [13.03.2006]. ECLI:ECHR:2005:1213 JUD005576200.
49. *S.A.S. v. France* [ECHR], No. 43835/11, [01.07.2014]. ECLI:CE:ECHR:2014:0701 JUD004383511.
50. *Oran v. Turkey* [ECHR], No. 28881/07 and No. 37920/07, [09.09.2014]. ECLI:CE:ECHR:2014:0415 JUD002888107.
51. *Identoba and others v. Georgia* [ECHR], No. 73235/12, [12.05.2015]. ECLI:ECHR:2015:0512 JUD007323512.
52. *Delfi v. Estonia* [ECHR], No. 64569/09, [16.06.2015]. ECLI:CE:ECHR:2013:1010 JUD006456909.
53. *Izzettin Dogan and others v. Turkey* [ECHR], No. 62649/10, [26.04.2016]. ECLI:CE:ECHR:2016:0426 JUD006264910.
54. *Kurski v. Poland* [ECHR], No. 26115/10, [05.10.2016]. ECLI:CE:ECHR:2016:0705 JUD002611510.
55. *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 41288/15, [14.05.2020]. ECLI:ECHR:2020:0114 JUD004128815.

3.2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimai

56. *L’Oreal SA and others v. eBay International AG and others* [CJEU], Nr. C-324/09, [12.07.2011]. ECLI:EU:C:2011:474.
57. *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v. Komisija za zashtita ot diskriminatsia* [CJEU], Nr. C-83/14, [16.07.2015]. ECLI:EU:C:2015:480.

3.3. Konstitucinio Teismo jurisprudencija

58. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 49-1424.
59. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2010 m. gegužės 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 63-3111.

3.4. Bendros kompetencijos teismų praktika

60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-102/2013.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-359/2014.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-648/2016.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-976/2018.
64. Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. gegužės 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-234/2007.
65. Vilniaus apygardos teismo 2012 m. birželio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-422-318/2012.
66. Vilniaus apygardos teismo 2019 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-683-574/2019.
67. Kauno apygardos teismo 2012 m. birželio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-435-81/2012.
68. Kauno apygardos teismo 2014 m. kovo 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-74-245/2014.
69. Kauno apygardos teismo 2019 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131-579/2019.
70. Kauno apygardos teismo 2020 m. balandžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-48-634/2020.
71. Klaipėdos apygardos teismo 2011 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-411-107/2011.

72. Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. liepos 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-151-360/2017.
73. Panevėžio apygardos teismo 2016 m. gruodžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-276-337/2016.
74. Šiaulių apygardos teismo 2018 m. gruodžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-327-744/2018.
75. Šiaulių apygardos teismo 2021 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-98-744/2021.
76. Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos miesto rūmų 2019 m. gegužės 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-253-659/2019.

3.5. Užsienio teismų bendrosios kompetencijos teismų praktika

77. Dom avsagt 29. Januar 2020 av Hoyesterett i avdeling med HR-2020-184-A, (sak. Nr. 19-104841STR-HRET). Prieiga per internetą: <https://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/avgjorelser/2020/januar-2020/hr-2020-184-a.pdf> [žiūrėta 2022 m. balandžio 19 d.].
78. Judgment given on 29 January 2020 by the Supreme Court HR-2020-185-A case no. 19-111561STR-HRET. Prieiga per internetą: <https://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/decisions-in-english-translation/hr-2020-185-a.pdf> [žiūrėta 2022 m. balandžio 19 d.].

IV. Kiti šaltiniai

4.1. Internetinis tinklalapis

79. Cosmologically insignificant. *The causes of Human Rights violations(10): Prejudice According to Allport's Scale*. [interaktyvus] (modifikuota 2008-08-25). Prieiga per internetą: <https://cosmologicallyinsignificant.wordpress.com/2008/08/25/human-rights-quote-85-prejudice-and-allports-scale/> [žiūrėta 2022 m. balandžio 18 d.].
80. Donato Goldenio puslapiai. *Baudžiamojo kodekso 170-2 straipsnis: kaip mažumų apsaugos įrankis tapo politinio persekiojimo įnagiu*. [interaktyvus] (modifikuota 2019-08-25). Prieiga per internetą: <https://dg.lapas.info/irasas/bk170-2-straipsnis->

- kaip-mazumu-apsaugos-irankis-tapo-politinio-persekiojimo-inagiu/ [žiūrėta 2022 m. balandžio 19 d.].
81. European Commission. *The EU Code of conduct on countering illegal hate speech online*. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/eu-code-conduct-countering-illegal-hate-speech-online_en [žiūrėta balandžio 2022 m. balandžio 19 d.].
82. European Commission Eurobarometer. *Discrimination in the European union* (modifikuota 2019-09-01). Prieiga per internetą: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2251> [žiūrėta 2022 m. balandžio 18 d.].
83. European Union. *Summary of Framework Decision on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law*. [interaktyvus] (modifikuota 2014-06-15). Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:l33178#document1> [žiūrėta 2022 m. balandžio 18 d.].
84. European Union. *Special Eurobarometer 437 „Discrimination in the EU in 2015“*. (modifikuota 2015-10-31). Prieiga per internetą: https://tgeu.org/wp-content/uploads/2016/10/EU_eurobarometer_2015_437.pdf [žiūrėta 2022 m. balandžio 24 d.].
85. Informatikos ir ryšių departamentas. *BK 170 straipsnio nusikalstamumo duomenų rinkiniai*. (modifikuota 2022-04-18). Prieiga per internetą: https://ird.lt/lt/indicators/dimension.SAV?SAV%5B0%5D=LR&DT%5B0%5D=2022-02&DT%5B1%5D=2021-02&DT%5B2%5D=2020-12&DT%5B3%5D=2019-12&DT%5B4%5D=2018-12&DT%5B5%5D=2017-12&DT%5B6%5D=2016-12&DT%5B7%5D=2015-12&DT%5B8%5D=2014-12&DT%5B9%5D=2013-12&DT%5B10%5D=2012-12&DT%5B11%5D=2011-12&DT%5B12%5D=2010-12&BK%5B0%5D=BK170&cols=DT&action=render_table_and_filter&export=pdf [žiūrėta 2022 m. balandžio 18 d.].
86. Informatikos ir ryšių departamentas. *BK 170² straipsnio nusikalstamumo duomenų rinkiniai*. (modifikuota 2022-04-18). Prieiga per internetą: <https://ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu->

- paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos/nusikalstamumo-duomenu-rinkiniai/dimension.SAV?SAV%5B0%5D=LR&DT%5B0%5D=2022-02&DT%5B1%5D=2021-02&DT%5B2%5D=2020-12&DT%5B3%5D=201912&DT%5B4%5D=2018-12&DT%5B5%5D=2017-12&DT%5B6%5D=2016-12&DT%5B7%5D=2015-12&DT%5B8%5D=2014-12&DT%5B9%5D=201312&DT%5B10%5D=2012-12&DT%5B11%5D=2011-12&DT%5B12%5D=201012&BK%5B0%5D=BK170-2Z&cols=DT&export=pdf [žiūrėta 2022 m. balandžio 18 d.].
87. Laisvės TV. *Spręskite patys: Neapykantos kalba. Kokios turi būti pasekmės?* [interaktyvus] (modifikuota 2021-03-25). Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=TpaU271GIId4> [žiūrėta 2022 m. balandžio 18 d.].
88. LRT mediateka. *Labas rytas, Lietuva II d. Elektroninę erdvę pradeda stebėti virtualus policijos patrulis: kovos prieš neapykantą ir dezinformaciją.* [interaktyvus] (modifikuota 2021-03-03). Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000143007/labas-rytas-lietuva-ii-d-elektronine-erdve-pradeda-stebeti-virtualus-policijos-patrulis-kovos-pries-neapykanta-ir-dezinformacija?fbclid=IwAR0w41uPFMSradf0MxOYiN6AkafCp0GdKW0Hs5hhk61yZtMNo3ZORKblRFA> [žiūrėta 2022 m. balandžio 24 d.].
89. Vilniaus universitetas. *Kur yra riba tarp saviraiškos laisvės ir neapykantos kurstymo?* [interaktyvus] (modifikuota 2019-05-17). Prieiga per internetą: <https://naujienos.vu.lt/kur-yra-riba-tarp-saviraiskos-laisves-ir-neapykantos-kurstymo/> [žiūrėta 2022 m. balandžio 18 d.].
90. Žurnalistų etikos inspektoriatas tarnyba. *Nesantaikos kalba – pavojus kiekvienam.* (modifikuota 2019-02-11). Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/uzsakomasis-turinys/naujienos/nesantaikos-kalba-pavojus-kiekvienam.d?id=80333637> [žiūrėta 2022 m. balandžio 18 d.].

4.2. Kita panaudota medžiaga

91. Agent of the Government of the Republic of Lithuania before the European Court of Human Rights. *Execution of the ECHR judgment in the case Baizaras and Levickas v. Lithuania (NO 41288/15) updated action plan.* (modifikuota 2021-08-31). Prieiga per internetą: [https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22EXECIdentifier%22:%5B%22DH-DD\(2021\)852E%22%5D%7D](https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22EXECIdentifier%22:%5B%22DH-DD(2021)852E%22%5D%7D) [žiūrėta 2022 m. balandžio 24 d.].

92. Committee on the Elimination of Racial Discrimination. *Concluding observations on the combined 9th and 10th periodic reports of Lithuania*. (modifikuota 2019-06-07). Prieiga per internetą: <https://digitallibrary.un.org/record/3862833> [žiūrėta 2022 m. balandžio 18 d.].
93. European Commision. *Web constables*. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/home-affairs/networks/radicalisation-awareness-network-ran/collection-inspiring-practices/ran-practices/web-constables_en [žiūrėta 2022 m. balandžio 26 d.].
94. Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija. *ECRI ataskaita apie Lietuvą (penktasis stebėsenos etapas)*. (modifikuota 2016-06-07). Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-lithuania-lithuanian-translation-/16808b587d> [žiūrėta 2022 m. balandžio 19 d.].
95. Europos Komisija. *Europos Komisijos 2017 m. rugsėjo 28 d. komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui: kova su neteisėtu turiniu internete. Siekis didinti interneto platformų atsakomybę*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017DC0555&from=EN>.
96. Juodkaitė D., Grigaitė U., Jurevičiūtė G., Zankovska-Odina S., Sepper M. *Rekomendacijos veiksmingam atsakui į neapykantos nusikaltimus prieš žmones, turinčius negalią, Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje*. Prieiga per internetą: <http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2020/04/Pongo-rekomendacijos-LT.pdf> [žiūrėta 2022 m. balandžio 18 d.].
97. Lietuvos Respublikos Seimas. *Rezoliucija dėl Rusijos ir Baltarusijos agresijos prieš Ukrainą*. TAR, 3446.
98. Lietuvos socialinių tyrimo centro etninių tyrimų institutas. *Lietuvos socialinių tyrimo centro etninių tyrimų instituto užsakymu atliktos visuomenės nuostatų apklausos 2019 m. rezultatai*. Prieiga per internetą: http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2010/02/Visuomen%C4%97s-nuostatos-apklauskos-rezultatai_20191.pdf [žiūrėta 2022 m. balandžio 19 d.].
99. Mizaras V. *Dviejų vyrų bučiniai ir Lietuva: kodėl Lietuva pralaimėjo EŽTT*. (modifikuota 2020-01-14). Prieiga per internetą:

- <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1133395/vytautas-mizaras-dvieju-vyru-buciniai-ir-lietuva-kodel-lietuva-pralaimejo-eztt> [žiūrėta 2022 m. balandžio 18 d.].
100. Nocon R. *Wer im Internet Hass und Hetze liked, kann vom Richter ein Dislike bekommen.* (modifikuota 2021-12-27). Prieiga per internetą: <https://www.anwalt.de/rechtstipps/wer-hass-und-hetze-liked-kann-vom-richter-ein-dislike-bekommen-195375.html> [žiūrėta 2022 m. balandžio 19 d.].
101. Šėmytė G. *Kur dingsta neapykantos nusikaltimai.* (modifikuota 2019-12-03). Prieiga per internetą: <https://www.zmogausteises.lt/tekstai/kur-dingsta-neapykantos-nusikaltimai/> [žiūrėta 2022 m. balandžio 18 d.].
102. Švaraitė, I. *Kriminologas: neapykantos nusikaltimai nusitaiko į asmens tapatybę.* (modifikuota 2017-06-07). Prieiga per internetą: <https://manoteises.lt/straipsnis/kriminologas-neapykantos-nusikaltimai-nusitaiko-asmens-tapatybe/> [žiūrėta 2022 m. balandžio 19 d.].
103. Švaraitė, I. *Žmogaus teisių gynėja paaiškina, kaip atpažinti neapykantos nusikaltimus dėl negalios.* (modifikuota 2021-12-09). Prieiga per internetą: <https://www.lygybe.lt/lt/zmogaus-teisiu-gyneja-paaiskina-kaip-atpazinti-neapykantos-nusikaltimus-del-negalios> [žiūrėta 2022 m. balandžio 20 d.].
104. Tamas Berecz and Charlotte Devinat. *Relevance of Cyber Hate in Europe and Current Topics that Shape Online Hate Speech* (2017). Prieiga per internetą: https://www.inach.net/wp-content/uploads/FV-Relevance_of_Cyber_Hate_in_Europe_and_Current_Topics_that_Shape_Online_Hate_Speech.pdf [žiūrėta 2022 m. balandžio 18 d.].
105. United Nations Human Rights Committee. *Concluding observations on the fourth periodic report of Lithuania.* (modifikuota 2018-08-29). Prieiga per internetą: <https://undocs.org/en/CCPR/C/LTU/CO/4> [žiūrėta 2022 m. balandžio 24 d.].
106. 2009 m. rugsėjo 14 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 170² ir 284¹ straipsniais įstatymo projekto aiškinamasis raštas. TAR. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.352427> [žiūrėta 2022 m. balandžio 19 d.].
107. 2021 m. rugsėjo 1 d. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 60, 129, 135, 138, 169, 170, 170¹ ir 170² straipsnių pakeitimo įstatymo projekto. TAR. Prieiga per internetą: <https://e->

seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/01f4c5100af011ecb4af84e751d2e0c9?jfwid=-llistslyx [žiūrėta 2022 m. balandžio 19 d.].

SANTRAUKA

Baudžiamoji atsakomybė už nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimą socialinio tinklo asmeninėje paskyroje

Monika Ubavičiūtė

Magistro darbe analizuojama nesantaiką kurstančios nuomonės sudėtis, kuri yra reiškiamą socialinio tinklo asmeninėje paskyroje, nagrinėjant tiek reikšmingus teisės aktus, tiek teismų praktikoje pateiktus išaiškinimus, tiek kitą šia tema aktualią literatūrą. Pastebėta, jog pati nusikalstama veika pasižymi itin dideliu latentiškuumu, todėl lygiagrečiai nesantaiką kurstančios nuomonės sudėties analizės tiriamos ir latentiškumo priežastys. Viena tokių priežasčių yra pačių ikiteisminio tyrimo pareigūnų polinkis nelaikyti neapykantos komentaro tiek pavojinga veika, kad už ją būtų taikoma baudžiamoji atsakomybė. Dėl to rašto darbe taip pat vertinamas reikalingumas įtvirtinti administracinę atsakomybę už nesantaiką kurstančios nuomonės reiškimą. Nagrinėjant šią magistro temą atskleidžiami tam tikri nusikalstamos veikos sudėties probleminiai aspektai: perteklinis savarankiškų motyvų įtvirtinimas; reikalingumas įtvirtinti pilietybės ir lytinės tapatybės požymį į saugotinių požymių sąrašą; galimybė pritaikyti viešumo požymį, kai nesantaiką kurstanti nuomonė yra skleidžiama socialinio tinklo uždaroje (privačioje) grupėje. Be kita ko, kvestionuojamas BK 170² straipsnio 1 dalyje įtvirtintas reglamentavimas. Vertinamas baudžiamosios atsakomybės kilimo galimumas asmenims didinantems nesantaiką kurstančios nuomonės pasiekiamumą bei socialinio tinklo paslaugų teikėjo vaidmuo. Darbe kritikuojami tam tikri teismų praktikoje suformuoti kriterijai vertinant veikos pavojingumą – sistemiškumo ir realios grėsmės. Rašto darbu įtvirtinama, jog realios grėsmės kriterijus turėtų būti vertinamas ne kaip realių padarinių atsiradimas, o kaip sukeltos visuomenės reakcija į nesantaiką kurstančią nuomonę.

Be to, magistro darbe papildomai analizuojamas socialiniuose tinkluose žurnalistų etikos inspektoriaus ir policijos virtualaus patrulio vykdomas monitoringas. Atskleidžiamas šių subjektų (ne)efektyvumas vykdant nusikalstamos veikos prevenciją.

SUMMARY

Criminal Liability for expressing an inciting opinion in a personal account on a social network

Monika Ubavičiūtė

This master provides analysis of the composition of inciting opinion expressed in a personal account on a social media, examining the relevant legislation and case law interpretations, as well as other relevant literature on the topic. It has been noted that the offence itself is characterized by very high degree of latency, and therefore, in parallel to the analysis of the composition of hate speech, the causes of latency are also examined. One of these reasons is the tendency of pre-trial investigator officers themselves not to consider hateful commentary as a dangerous enough offence to warrant criminal prosecution. For this reason, the paper also assesses the need to introduce administrative liability for the expression of inciting opinion. The analysis of this master's thesis reveals certain problematic aspects of the composition of the offence: the excessive use of independent motives; the need to include nationality and gender identity in the list of features to be protected; the possibility of applying the publicity feature when the inciting opinion is disseminated in a closed (private) group of social media. The regulation laid down in Article 170² in paragraph 1 of the CC is also called into question. The possibility of Criminal Liability for persons who increase the reach of inciting opinions, and the role of social media service provider are assessed. The thesis criticizes certain criteria developed in the case law for assessing the seriousness of the act, such as systematicity and real threat. The paper argues that the criterion of real threat should not be assessed as the occurrence of real consequences, but as the reactions of provoked society to the inciting opinion.

In addition, the master additionally analyses the monitoring carried out on social networks by the Journalist Ethics Inspector and the police virtual patrol. The (in)effectiveness of the entities in crime prevention is revealed.